



Rijksoverheid



# ONZE KIJK OP EUROPA

**MENINGEN, IDEEËN  
EN AANBEVELINGEN**  
EINDRAPPORT | 8 MAART '22



## Samenvatting rapport: alle aanbevelingen op een rij

**Op 9 mei 2021 ging de Conferentie over de toekomst van Europa van start. De Europese Unie heeft deze Conferentie georganiseerd om van inwoners te horen hoe zij over Europa denken. Als onderdeel van de Conferentie organiseerde Nederland de nationale burgerdialoog Kijk op Europa. Dit eindrapport bevat de eindresultaten: de meningen, ideeën en aanbevelingen van Nederlanders aan de EU. Als samenvatting van het rapport zetten we hierna de aanbevelingen op een rij voor de negen centrale thema's.**



### Klimaatverandering en milieu

Nederlanders vinden dat de EU een leider moet zijn in de strijd tegen klimaatverandering. Lidstaten moeten zelf keuzes kunnen maken, maar wel samen aan dezelfde doelen werken. In plaats van naar elkaar te wijzen, zouden EU-landen meer energie moeten steken in kennisuitwisseling en gezamenlijke oplossingen. Een systeem om CO<sub>2</sub>-uitstoot te belasten kan effectief zijn, maar moet wel eerlijk, praktisch en duidelijk zijn. In het algemeen vinden Nederlanders dat de EU beter en positiever over het thema klimaat moet communiceren.

1. Kies een duidelijke richting bij de Europese aanpak van klimaatverandering
2. Zorg dat landen en bedrijven beter samenwerken aan gerichte oplossingen
3. Maak een eerlijk en praktisch uitvoerbaar CO<sub>2</sub>-systeem
4. Communiceer duidelijker en positiever over de klimaataanpak



### Waarden en rechten, rechtsstaat en veiligheid

Het is belangrijk dat de EU de rechtsstaat beschermt. Tegelijkertijd vinden Nederlanders dat er aandacht moet zijn voor verschillende tradities en culturen binnen Europa. Samenwerking binnen de EU kan veel voordelen hebben en op verschillende manieren, maar moet wel voor alle betrokkenen meerwaarde hebben. Dat geldt ook voor het delen van veiligheidsinformatie. Alles met elkaar delen maakt samenwerking al snel inefficiënt.

1. Zorg dat iedereen zich vrij en veilig kan voelen
2. Breid de EU alleen uit als dat meerwaarde heeft
3. Werk vooral samen tegen internationale criminaliteit en terrorisme





## Migratie

Nederlanders vinden het belangrijk onderscheid te maken tussen mensen die vluchten uit onveilige gebieden en economische vluchtelingen. De discussie over migratie en integratie verloopt nu vaak te ongenueanceerd. Voor een eerlijke verdeling van vluchtelingen over Europa moeten binnen de EU duidelijke criteria worden afgesproken, die recht doen aan zowel de lidstaten als de mensen die gevlucht zijn. Ten slotte stellen Nederlanders voor dat de EU vluchtelingenregio's niet alleen financieel ondersteunt, maar ook met kennis.

1. Voorkom dat de vluchtelingendiscussie te ongenueanceerd wordt
2. Bepaal wat een eerlijke en praktische verdeling van vluchtelingen is
3. Gebruik kennis en ervaring om vluchtelingenregio's te helpen



## Gezondheid

Nederlanders vinden dat landen in de EU meer moeten samenwerken om een pandemie te bestrijden. Bij de aanpak van corona is het beleid soms verwarrend. Regels zouden meer op elkaar moeten aansluiten, zonder dat ze overal hetzelfde hoeven te zijn. Als het gaat om vaccins of medicijnen willen Nederlanders de kosten zo laag mogelijk houden, maar wel kunnen vertrouwen op de kwaliteit en een verantwoorde productie. Daarbij vinden we het belangrijk dat grote bedrijven hun macht niet misbruiken en gezondheidszorg vooral een nationale zaak blijft.

1. Neem meer regie in de aanpak van een pandemie
2. Zorg voor betaalbare en betrouwbare medicijnen voor iedereen
3. Landen moeten vooral zelf hun gezondheidszorg beter en eerlijker maken



## Een sterkere economie, sociale rechtvaardigheid en werkgelegenheid

Nederlanders denken dat er veel mogelijkheden zijn om de Europese economie sterker te maken. Maar landen kunnen niet altijd een op een met elkaar worden vergeleken. Het belastingstelsel zou vooral eerlijker en duidelijker moeten. En als Europa zouden we meer moeten focussen op onze sterke punten, zoals kwaliteit en diversiteit. EU-landen kunnen daarbij samen zorgen voor gelijke kansen op de Europese arbeidsmarkt.

1. Houd rekening met overeenkomsten en verschillen
2. Maak meer gebruik van Europa's sterke punten
3. Ontwikkel een eerlijk en duidelijk belastingstelsel
4. Zorg dat iedereen mee kan komen



## Europese democratie

Nederlanders hoeven niet alles te weten over de EU, maar willen wel meer transparantie en inzicht. Het perspectief van andere EU-landen kan bijvoorbeeld zorgen voor een breder beeld. Daarnaast vinden Nederlanders dat de EU vaker en het liefst blijvend de dialoog aan moeten gaan met de burger. Het is daarbij niet alleen belangrijk dat er rekening wordt gehouden met verschillende belangen, maar ook dat er sneller dan nu besluiten worden genomen.

1. Geef een breder perspectief op Europa
2. Vind nieuwe en blijvende manieren om naar burgers te luisteren
3. Wees transparanter en duidelijker over besluiten
4. Zorg dat er sneller knopen kunnen worden doorgehakt



## Rol van de EU in de wereld

Nederlanders vinden dat Europese samenwerking vooral gericht moet zijn op de grote gezamenlijke belangen. Ook de samenwerking van de EU met landen buiten de EU moet daarop gericht zijn. Naast klimaatverandering en de coronapandemie, gaat het dan bijvoorbeeld om internationale veiligheid en bescherming van de Europese economie tegen oneerlijke handel. Zowel binnen als buiten Europa zien Nederlanders liever samenwerking dan strijd. Ook bij de aanpak van conflicten heeft het altijd de voorkeur om deze zonder geweld op te lossen.

1. Benut de kracht van de EU vooral bij grote internationale thema's
2. Kies binnen én buiten Europa voor samenwerking in plaats van strijd
3. Bied op een weloverwogen manier hulp bij conflicten



## Digitale transformatie

De samenleving wordt steeds afhankelijker van het internet en grote techbedrijven krijgen steeds meer macht. Daar maken Nederlanders zich soms best zorgen over. Het is dan ook fijn als de EU Europese (privacy)regels en standaarden opstelt. Daarbij is het wel belangrijk dat die regels en standaarden voor iedereen te begrijpen en werkbaar zijn. Ondersteuning en voorlichting krijgen Nederlanders het liefst van de landelijke overheid, in de eigen taal.

1. Zorg overal voor snel, veilig en stabiel internet
2. Maak duidelijke regels en standaarden voor internetbedrijven
3. Combineer privacyregels met een praktische uitvoering en uitleg



## Onderwijs, cultuur, jeugdzaken en sport

Jongeren die in het buitenland studeren, zouden meer dan nu van het lokale land kunnen leren. En landen met een lager kennisniveau moeten niet al hun talent aan het buitenland verliezen. Onderwerpen als cultuur en misstanden in de sport vinden Nederlanders meer iets voor de lidstaten zelf. En een eigen, landelijke taal is veel waard. In het algemeen moet iedereen in Europa zich vooral vrij voelen en zichzelf kunnen zijn.

1. Stimuleer studeren in het buitenland op een verstandige manier
2. Laat onderwerpen als cultuur en sport vooral aan de lidstaten
3. Zorg dat Europeanen elkaar beter leren kennen en respecteren

# Inleiding

**Met de burgerdialoog Kijk op Europa konden alle Nederlanders meedenken over de toekomst van Europa. De meningen, ideeën en aanbevelingen die dit heeft opgeleverd, zijn ingebracht bij de Conferentie over de toekomst van Europa. De resultaten van die Conferentie worden gebruikt om toekomstplannen te maken voor Europa en leveren een waardevolle bijdrage aan de vorming van het Nederlandse EU-beleid.**

## Nationale burgerdialoog

De Europese Unie wil van haar inwoners weten hoe zij over Europa denken. Daarom organiseerde de EU in 2021 en 2022 de Conferentie over de toekomst van Europa. Hiermee zijn meningen en ideeën opgehaald van inwoners uit de hele Europese Unie. Als onderdeel van de Conferentie organiseerde Nederland de nationale burgerdialoog Kijk op Europa. Tijdens de Conferentie stonden negen thema's centraal. Deze thema's werden besproken in de Nederlandse burgerdialoog Kijk op Europa.

*“Het gaat om de toekomst van onze kinderen. Daarom vind ik het belangrijk om mee te doen aan Kijk op Europa.”*

– deelnemer themadialoog

Kijk op Europa is op 1 september 2021 van start gegaan met het online ophalen van meningen en ideeën van Nederlanders door middel van een onderzoek onder een representatief panel. Om de eerste inzichten uit het panelonderzoek te verdiepen en tot concrete aanbevelingen te komen, zijn online themadialogen georganiseerd. Alle Nederlanders konden zich hiervoor aanmelden. Daarnaast zijn we het land ingegaan om gesprekken over de toekomst van de EU te voeren met jongeren en andere (moeilijk bereikbare) groepen.

*“Het was fijn om in kleine groepjes te kunnen praten met voor- en tegenstanders. Heel anders dan hoe de discussies op sociale media vaak gaan.”*

– deelnemer themadialoog

## Stem van Nederland

Op basis van de opgehaalde meningen en ideeën zijn aanbevelingen opgesteld van de Nederlandse burger aan de Europese Unie. In de gesprekken tussen Nederlanders ontstonden bovendien interessante discussies en werden vernieuwende ideeën en suggesties aangebracht. Een aantal van deze ideeën en suggesties zijn samen met

de aanbevelingen opgenomen in dit eindverslag. De inhoud van dit eindverslag vormt zo de stem van Nederland: onze kijk op Europa. Zoals er verschillen zijn tussen Europese landen en burgers, zijn we het ook binnen Nederland natuurlijk niet altijd met elkaar eens. Die verschillen zijn juist waardevol: ze zijn een belangrijk kenmerk van een democratie. De aanbevelingen komen voort uit de meest voorkomende meningen en ideeën van de deelnemers aan Kijk op Europa. Aanvullend beschrijven we de zorgen, gedachten en gevoelens die misschien minder breed leven, maar ons opvielen tijdens de dialogen en in het online onderzoek.

*“Ik hoop dat de bestuurders van de EU mijn mening meenemen. En dat het ze helpt om de juiste keuzes te maken.”*

– deelnemer themadialoog

### **Opvolging door de EU**

Belangrijk onderdeel van de Conferentie over de toekomst van Europa vormen de ‘plenaire vergaderingen’. Europese burgers en vertegenwoordigers van het Europees Parlement, de Raad, de Europese Commissie en de nationale parlementen bespreken daar samen de ideeën, meningen en aanbevelingen van alle inwoners van de EU. Ook de (eind)resultaten van alle nationale burgerdialogen, de Europese burgerpanels, en de inbreng geleverd via een Europees digitaal platform worden tijdens zo’n plenaire vergadering besproken.

Het eindresultaat van de Conferentie wordt aangeboden aan het voorzitterschap van de Conferentie: de voorzitters van het Europees Parlement, de Raad van ministers en de Europese Commissie. Zij hebben toegezegd te onderzoeken hoe ze opvolging kunnen geven aan de aanbevelingen. Voor de Nederlandse regering vormen de uitkomsten bovendien een waardevolle bijdrage aan de vorming van het Nederlandse EU-beleid.

### **Leeswijzer**

Dit rapport bestaat uit drie onderdelen:

- **De thema’s naast elkaar** – een analyse van de thema’s die Nederlanders belangrijk vinden en waarvan ze vinden dat de EU hiermee aan de slag moet (op basis van het panelonderzoek)
- **Aanbevelingen per thema** – aanbevelingen op basis van alle onderdelen van de burgerdialoog, gevolgd door een impressie van de meningen, ideeën en discussies.
- **Onderzoeksverantwoording** bij de verschillende onderdelen van de burgerdialoog

## De thema's naast elkaar

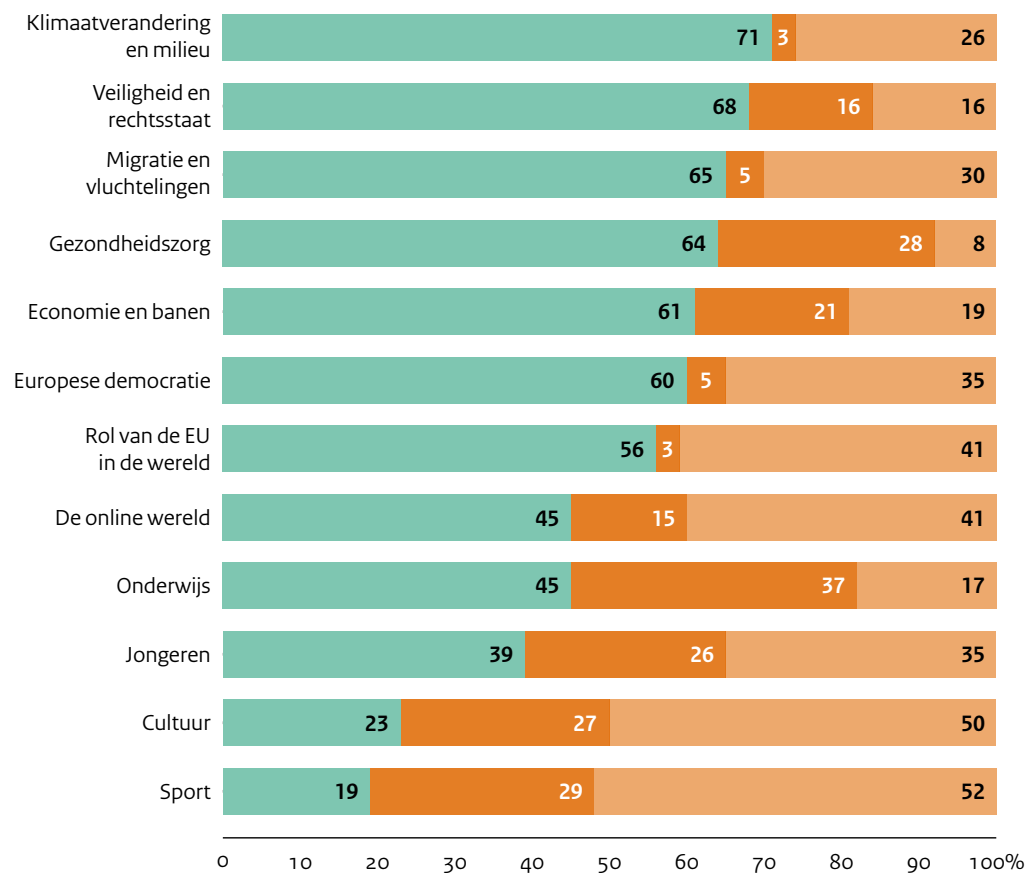
Van de aanpak van grote maatschappelijke vraagstukken als klimaatverandering en veiligheid tot het creëren van mogelijkheden om te werken, reizen en gezond te leven: Europa heeft invloed op thema's die belangrijk zijn voor mensen. Maar betekent dit ook dat de EU bij deze thema's een actieve rol moet spelen? En hoe wordt de aanpak van de EU op dit moment per thema ervaren? Hoe kijken Nederlanders hiernaar?





We hebben gevraagd hoe belangrijk de verschillende thema's hieronder zijn in het dagelijks leven van mensen. Daarnaast hebben we gevraagd of de EU met deze thema's aan de slag moet in de komende jaren.

## Hoe belangrijk zijn deze thema's en moet de EU hiermee aan de slag?



- thema is belangrijk, EU moet hiermee aan de slag
- thema is belangrijk, EU hoeft hier niet mee aan de slag
- thema is niet (zo) belangrijk

### UITGELICHT

- Er zijn drie thema's waar **65%** of meer van de Nederlanders van vindt dat ze **belangrijk** zijn én dat de EU er mee aan de slag moet:
  - Klimaatverandering en milieu
  - Veiligheid en rechtsstaat
  - Migratie en vluchtelingen
- **Jongeren** vinden significant vaker dan de andere leeftijdsgroepen dat de EU **aan de slag** moet met:
  - Gezondheidszorg
  - Onderwijs
  - Klimaatverandering en milieu
- **55+'ers** vinden significant vaker dan de andere leeftijdsgroepen dat de EU **aan de slag** moet met:
  - Rol van de EU in de wereld
  - Europese democratie
  - Jongeren

### Andere thema's

Naast de door ons voorgelegde thema's, konden respondenten ook zelf thema's noemen die ze belangrijk vinden. De top 3 van meest genoemde aanvullende thema's (samengenomen in categorieën) zijn:

- Gezondheid (78 keer)
- Huisvesting/wonen (61 keer)
- Religie/geloof (55 keer)

### Wat pakt de EU goed aan?

## Top 3

Vaakst genoemd als thema dat goed gaat



- Klimaatverandering en milieu (22%)
- Gezondheidszorg (17%)
- De rol van de EU in de wereld (13%)

### Wat kan de EU beter aanpakken?

## Top 3

Vaakst genoemd als grootste verbeterpunt



- Klimaatverandering en milieu (33%)
- Gezondheidszorg (18%)
- Migratie en vluchtelingen (15%)

### UITGELICHT

- **Jongeren** zetten **Klimaatverandering en milieu** niet op de eerste plek van thema's die goed door de EU worden aangepakt, maar op plek 2. Daarbij zetten jongeren Klimaatverandering en milieu ook vaker op plek 1 als thema dat de EU beter kan aanpakken dan de andere leeftijdsgroepen.
- **Nederlanders tot 55 jaar** zetten **Economie en banen** in hun top 3 van thema's die goed door de EU worden aangepakt. De Rol van de EU in de wereld staat niet in hun top 3.
- **55+'ers** zetten de **Rol van de EU in de wereld** vaker dan de andere leeftijdsgroepen in hun top 3 van thema's die de EU goed aanpakt.

# Thema's



**Klimaatverandering  
en milieu**



**Waarden en rechten,  
rechtsstaat en veiligheid**



**Migratie**



**Gezondheid**



**Een sterkere economie,  
sociale rechtvaardigheid  
en werkgelegenheid**



**Europese  
democratie**



**Rol van de EU  
in de wereld**



**Digitale  
transformatie**



**Onderwijs, cultuur,  
jeugdzaken en sport**





# Klimaatverandering en milieu

Klimaatverandering en de aantasting van het milieu zijn voor de hele wereld urgente problemen. De EU heeft daarom de Europese Green Deal opgesteld. Als het aan de EU ligt, moet Europa een leidersrol pakken bij de aanpak van klimaatverandering en daarmee problemen omzetten in kansen. Hoe kijkt Nederland hiernaar?





## Onze kijk op **Klimaatverandering en milieu**



**71%** van de Nederlanders vindt Klimaatverandering en milieu een belangrijk thema én dat de EU er mee aan de slag moet.

*“Nederland wil van het aardgas af en in Duitsland wordt dit juist gepromoot. Ik vind het soms niet te begrijpen.”*

### 1. Kies een duidelijke richting bij de Europese aanpak van klimaatverandering

**68%** van de Nederlanders vindt dat de EU een leider moet zijn in de strijd tegen klimaatverandering. De opwarming van de aarde is een probleem en geen enkel land kan dat alleen oplossen. Hoewel Nederlanders niet allemaal hetzelfde over klimaatverandering denken, vinden we dat de EU in ieder geval een duidelijkere toekomstvisie moet hebben. Ondanks de Green Deal zien we dat lidstaten nu vaak niet op één lijn zitten. Landen moeten weliswaar zelf keuzes kunnen blijven maken, maar wel samen aan dezelfde doelen werken. Daarnaast vinden we dat we als burgers ook zelf een verantwoordelijkheid hebben, bijvoorbeeld door ons consumptiegedrag aan te passen.



### 2. Zorg dat landen en bedrijven beter samenwerken aan gerichte oplossingen

Als het gaat om klimaatverandering en milieu, merken Nederlanders dat landen vaak naar elkaar wijzen. Er wordt vooral gefocust op verschillen, bijvoorbeeld tussen arme en rijke landen in de EU. Of tussen landen met veel of weinig industrie. We zien liever dat er wordt gezocht naar overeenkomsten. Soortgelijke bedrijven in verschillende landen kunnen bijvoorbeeld kennis uitwisselen en samen oplossingen bedenken. Ook armere landen kunnen met deze manier van samenwerken meer betrokken worden bij de aanpak van klimaatverandering. Zij kunnen meedenken met en meeprofiteren van gezamenlijke oplossingen.

*“Duurzaamheid wordt nog te veel ervaren als kostenpost. In plaats van een bedreiging moet het als een kans worden gezien.”*



### 3. Maak een eerlijk en praktisch uitvoerbaar CO<sub>2</sub>-systeem

Bij de aanpak van klimaatverandering gaat in de EU veel aandacht uit naar het verminderen van CO<sub>2</sub>-uitstoot. Nederlanders vinden dat hier een beter systeem voor moet komen, waarbij zowel producenten als gebruikers eerlijk belast worden. Over de vraag of landen met meer inwoners meer CO<sub>2</sub> mogen uitstoten, zijn Nederlanders verdeeld. Sommige landen hebben bijvoorbeeld veel vervuilende industrie. Andere landen hebben juist veel mogelijkheden om groene energie te produceren. Met die verschillen moet rekening worden gehouden. Zonder dat het te complex wordt, want het systeem moet voor iedereen te begrijpen zijn.

### 4. Communiceer duidelijker en positiever over de klimaataanpak

Nederlanders horen en lezen veel over klimaatverandering. Toch blijft het voor veel mensen een abstract en complex onderwerp. Vaak wordt het gezien als iets dat heel veel geld kost, terwijl de aanpak van klimaatverandering ook kansen biedt. We denken dan bijvoorbeeld aan het stimuleren van lokale voedselproductie en de ontwikkeling van nieuwe, duurzame technologie. Dat verhaal kan de EU vaker en beter vertellen. Ook vinden we dat regeringsleiders van lidstaten zelf een beter voorbeeld kunnen geven. Minder reizen – zoals tussen Brussel en Straatsburg - en meer online vergaderen kan bijvoorbeeld bijdragen aan het draagvlak voor verduurzaming.





## Discussies en ideeën online en op locatie

*“Strengere klimaatregels kunnen op den duur ook in ons voordeel zijn. Als handelscontinent moeten we proberen er kansen in te zien.”*



*“We moeten CO<sub>2</sub>-uitstoot niet als een recht zien, maar als een vervelende bijkomstigheid.”*

### Mbo-leerlingen Doetinchem: ‘Ver reizen moet wel voor iedereen mogelijk blijven’

Aan leerlingen van het Graafschap College in Doetinchem werd de stelling voorgelegd dat vliegen binnen de EU duurder moet worden. Sommige leerlingen waren het hiermee eens, omdat duurdere tickets mensen stimuleren om op zoek te gaan naar duurzamere alternatieven. Daarbij werd benadrukt dat de EU dan wel moet zorgen voor betere klimaatvriendelijke opties, zoals betere treinverbindingen. Andere deelnemers zeiden geen voorstander te zijn van duurdere vliegtickets. “Rijke mensen vliegen nu het meest en kunnen dat makkelijk betalen”, zei iemand. “Zij gaan met hogere prijzen alsnog. Terwijl verre vakanties voor ‘gewone’ burgers dan onmogelijk worden.”



*“Stimuleer milieuvriendelijk toerisme in de arme regionen van de EU.”*



**Natuurinclusieve landbouwers:  
'EU kan kennis over duurzame  
oplossingen helpen verspreiden'**

BoerenNatuur is een vereniging van agrarische collectieven. Tijdens de themadialoog ging het gesprek onder meer over het thema klimaatverandering en milieu. Wat beter kan is volgens de deelnemers de implementatie van EU-wetten en regelgeving door individuele landen. Als voorbeeld werd het stikstofdossier aangehaald. "In de EU-wetgeving staat alleen dat een natuurgebied 'niet achteruit mag gaan'. Maar in Zuid-Europa wordt hier heel anders mee omgegaan dan in Nederland." De meeste aanwezigen zijn het erover eens dat Europa een leider moet zijn in de strijd tegen klimaatverandering. En dat moet niet bij woorden blijven, maar tot resultaten leiden. Vooral door kennisuitwisseling, denken de landbouwers. "In de agrarische sector werken we aan oplossingen voor een schonere landbouw. De EU moet helpen de kennis daarover snel te verspreiden."



*"Ik heb het gevoel dat er in Europa meer over klimaatverandering gepraat wordt dan dat er echt iets aan gedaan wordt."*

*"We kunnen niet op andere continenten wachten. Daar is geen tijd voor."*



*Beloon landen financieel als ze aantonen dat hun natuur en biodiversiteit toeneemt."*







# Waarden en rechten, rechtsstaat en veiligheid

(Veiligheid en rechtsstaat)

De EU houdt toezicht op de rechtsstaat in alle EU-landen en probeert de ongelijkheid binnen de EU terug te dringen. Ook wil de EU alle Europeanen beschermen tegen terrorisme en criminaliteit. Om dat te bereiken voert de EU maatregelen en regels in en werken EU-landen intensief met elkaar samen. Hoe kijkt Nederland hiernaar?





## Onze kijk op **Veiligheid en rechtsstaat**



**69%** van de Nederlanders vindt Veiligheid en rechtsstaat een belangrijk thema én dat de EU er mee aan de slag moet.



### 1. Zorg dat iedereen zich vrij en veilig kan voelen

**78%** van de Nederlanders vindt het belangrijk dat de EU de rechtsstaat en onze fundamentele vrijheden en grondrechten beschermt. En ook bescherming van consumentenrechten vinden we belangrijk: een grote meerderheid vindt het goed dat de EU fabrikanten verplicht om in alle landen dezelfde informatie op etiketten te zetten. Veel Nederlanders vinden daarbij dat de EU wel aandacht moet hebben voor verschillen die binnen Europa bestaan in tradities en (bestuurs)culturen. Ook omdat efficiënt samenwerken

*“Het is belangrijk dat de EU gemeenschappelijke waarden beschermt. Maar er moet ook ruimte zijn voor verschillen en tradities per land.”*

anders moeilijk wordt. We vinden het vooral belangrijk dat iedereen in Europa zich vrij en veilig voelt. Daarbij hoort ook een dak boven je hoofd, onderwijs en zorg. En de wetenschap dat producten die in Europese winkels liggen altijd veilig zijn.

*“Uitbreiding moet niet gaan over kosten en baten, maar over een visie op stabiliteit.”*



## 2. Breid de EU alleen uit als dat meerwaarde heeft

**44%** van de Nederlanders vindt niet dat de EU moet uitbreiden met meer landen. 25% is wel voor uitbreiding. We zien dat er tussen de huidige lidstaten al best veel discussie is. Veel Nederlanders vinden dat we daar eerst aandacht voor moeten hebben. En als er nieuwe landen bijkomen, moeten die ook echt aan onze voorwaarden kunnen voldoen. Nu en in de toekomst. Ook de huidige lidstaten moeten meerwaarde ervaren van uitbreiding, vinden veel Nederlanders. Bovendien denken we dat er ook andere mogelijkheden zijn om als landen samen te werken aan veiligheid en stabiliteit. Zo maken we ons bijvoorbeeld zorgen over beïnvloeding van landen aan de oostgrens van de EU door Rusland. Het is belangrijk dat de EU daar aandacht voor heeft.

## 3. Werk vooral samen tegen internationale criminaliteit en terrorisme

**68%** van de Nederlanders vindt dat de veiligheidsdiensten van EU-landen hun informatie met elkaar moeten delen. Maar we vinden het belangrijk dat landen deels ook zelf kunnen blijven bepalen welke informatie ze wel en niet willen geven. Alles met elkaar delen maakt samenwerking al snel inefficiënt. En de EU is tegenwoordig zo groot, dat we kritisch moeten blijven bekijken waar gevoelige informatie terecht komt of kan komen. We willen erop kunnen blijven vertrouwen dat onze privacy beschermd wordt. We denken dat het vooral logisch is om samen te werken tegen zware en internationale criminaliteit, zoals cybercrime, drugshandel en terrorisme.





## Discussies en ideeën online en op locatie



### Mbo-leerlingen Doetinchem: 'Wie in de EU wil, moet zich wel aan regels houden'

Op het Graafschap College in Doetinchem bespraken ruim 20 mbo-leerlingen Verpleegkunde wat ze de grootste voordelen vinden van de EU: de vrije markt, de gedeelde euro en dat je als Europeaan makkelijk in andere EU-landen kunt wonen en werken. "En EU-landen kunnen elkaar steunen. Samen ben je sterker", zei een van de aanwezige leerlingen. Ook ging het over het belang van regels. Als landen zich daar niet aan houden, is het vaak moeilijk een land hard te straffen. Volgens de leerlingen mag dat best wat makkelijker worden. Een van hen noemde daarbij ook het afschrik-effect. "Als je strenge straffen oplegt, zien ze in andere landen ook wat er kan gebeuren als je je niet aan de regels houdt."

*"Als je een land straft dat zich niet aan de regels houdt, zijn de armste inwoners van dat land als eerste de dupe. Daarom vind ik praten beter dan straffen."*

*"Zorg eerst voor stabiliteit in de huidige club. En denk daarna pas aan uitbreiding."*



*"Laat politie en justitie in EU-landen meer met elkaar samenwerken."*



## Surinaamse Hindoestanen in Utrecht: 'Vertrouwen in rechtsstaat ontbreekt soms'

Stichting Asha is een vrijwilligersorganisatie van Surinaamse Hindoestanen in de gemeente Utrecht. De deelnemers aan de themadialoog gingen onder meer in gesprek over het belang van burgerrechten: het recht op een dak boven je hoofd, maar bijvoorbeeld ook het recht om niet gediscrimineerd te worden. Volgens de aanwezige vrijwilligers moeten er regels zijn die die rechten voor alle Europese burgers beschermen. Wat nu in Nederland is geregeld en wat in Europa, is niet altijd bekend. Dat maakt het soms moeilijk om vertrouwen te hebben in de overheid. Ook omdat er nog wel eens iets misgaat bij de overheid. "Je kunt zeggen dat de overheid mij moet verdedigen, maar soms maken ze er wel een zootje van, zoals bij de toeslagenaffaire", zei een van de deelnemers. "De EU zou ervoor moeten zorgen dat regels ook echt worden nageleefd", vond een ander.



*"We mogen ook kritisch naar onze eigen rechtsstaat kijken. Daar gaat ook wel eens iets fout."*



*"Stel strenge integriteitsregels in voor politici in heel Europa, om te voorkomen dat ze te makkelijk beïnvloed kunnen worden."*





# Migratie

(Migratie en vluchtelingen)

**De grenzen tussen EU-landen zijn open. Binnen de EU wordt daarom samengewerkt aan bijvoorbeeld het beheer van de buitengrenzen en aan bestrijding van migrantensmokkel. Ook wordt er gesproken over een eerlijke verdeling van vluchtelingen over de verschillende EU-landen. Hoe kijkt Nederland hiernaar?**





## Onze kijk op Migratie en vluchtelingen



**65%** van de Nederlanders vindt Migratie en vluchtelingen een belangrijk thema én dat de EU er mee aan de slag moet.



### 1. Voorkom dat de vluchtelingendiscussie te ongenueanceerd wordt

**70%** van de Nederlanders vindt dat de grenzen aan de randen van Europa beter moeten worden beschermd. En van die Nederlanders vindt 72% dat ook als dit betekent dat meer vluchtelingen worden teruggestuurd naar onveilige landen. Nederlanders vinden dat er meer aandacht moet zijn voor de redenen dat mensen uit een onveilig land vluchten. Soms is dat klimaatverandering, soms is er sprake van oorlog. Die achtergronden komen vaak maar beperkt aan de orde in de vluchtelingen-discussie. Daarnaast gaat het vaak maar weinig over de toegevoegde waarde die vluchtelingen

*“We moeten vluchtelingen vooral als medemensen blijven zien. Want bijna niemand zal een mens in nood laten stikken.”*

voor een land kunnen hebben. Tenslotte vinden we dat de EU een scherper onderscheid moet maken tussen mensen uit onveilige gebieden die aan de grens staan en economische vluchtelingen. Kortom, we merken dat in de discussie over migratie en vluchtelingen achtergronden en nuances vaak ontbreken. Daar zouden Europese politici iets aan kunnen doen door het goede voorbeeld te geven.

*“Vluchtelingen moeten in een land van bestemming ook hun talenten tot uiting kunnen laten komen”*



## 2. Bepaal wat een eerlijke en praktische verdeling van vluchtelingen is

Een Europese immigratiedienst zou ervoor kunnen zorgen dat vluchtelingen eerlijk over EU-landen verdeeld worden. Nederlanders vinden dan wel dat er duidelijke criteria moeten komen om te bepalen wat eerlijk is. Een goed sociaal systeem kan een land bijvoorbeeld aantrekkelijk maken voor een vluchteling, maar voor zowel de vluchteling als dat land zijn ook andere factoren van belang. In Nederland hebben we bijvoorbeeld te maken met een tekort aan woningen. En sommige landen of sectoren hebben juist behoefte aan meer arbeidsmigranten. We vinden het belangrijk dat de EU daar aandacht voor heeft bij het verdelen van vluchtelingen. Heldere afspraken zorgen niet alleen voor duidelijkheid, maar ook voor minder discussie. Dat is uiteindelijk voor iedereen prettig.

## 3. Gebruik kennis en ervaring om vluchtelingenregio's te helpen

**67%** van de Nederlanders vindt dat de EU meer hulp moet bieden aan onveilige gebieden om vluchtelingenstromen tegen te gaan. We realiseren ons dat vluchtelingen er niet zomaar voor kiezen om hun land te verlaten. Daarom moeten we aandacht hebben voor de oorzaken, zoals klimaatverandering of conflicten die zorgen voor onveilige en onleefbare gebieden. De EU kan vluchtelingenregio's niet alleen financieel ondersteunen, maar ook met kennis. In Nederland hebben we bijvoorbeeld veel verstand van landbouw. Met moderne landbouwtechnieken kunnen wij andere landen helpen beter om te gaan met droogte en verzilting. En mensen die naar Europa gevlucht zijn, kunnen in een Europees land een opleiding volgen en vervolgens zelf hulp bieden in hun land van herkomst.







## Discussies en ideeën online en op locatie

*“Ik woon in de Betuwe. Daar hebben we in het peren- en appelseizoen juist veel arbeidsmigranten nodig.”*

*“Ik ken veel jongeren in mijn omgeving die een huis willen kopen, maar niets betaalbaar kunnen vinden. Vluchtelingen krijgen intussen wel woonruimte. Dat vind ik moeilijk.”*

*“Zet in steden tiny houses neer waar vluchtelingen als start kunnen wonen. Dan verlaag je de druk op de woningmarkt en groeit het draagvlak om mensen op te nemen.”*

*“De EU moet zorgen voor snellere asielprocedures. Dan is er meer plaats voor mensen die het echt nodig hebben.”*

### Vrijwilligers die zelf vluchteling waren: ‘In Europa staan mensen ver van elkaar af.’

Taal Doet Meer is een vrijwilligersorganisatie die ervoor zorgt dat nieuwe, anderstalige Utrechters kunnen meedoen in de samenleving. In de themadialoog met deze organisatie ging het dan ook niet alleen over migratie, maar vooral ook over integratie. Een aantal deelnemers is zelf naar Nederland gekomen als vluchteling, waaronder iemand uit Syrië. “Ik voel me na zeven jaar nog steeds geen Nederlander. Ook heb ik nog geen baan gevonden, terwijl ik hier een master heb gehaald. Ik merk dat Europese landen vooral met zichzelf bezig zijn en niet volledig openstaan voor andere landen en culturen.” Een andere deelnemer merkte op dat Europeanen ook onderling vaak ver van elkaar afstaan. “De meeste mensen zijn op zichzelf; iedereen doet zijn eigen ding. Terwijl ik vind dat je in gesprek moet gaan en kunt leren van elkaar.”





### Jongeren Nationale Jeugdraad: 'Laat mensen alleen toe als je er goed voor kunt zorgen'

In Utrecht gingen leden van diverse werkgroepen van de Nationale Jeugdraad (NJR) met elkaar in gesprek. De deelnemers (tussen de 16 en 23 jaar oud) vinden dat er bij de verdeling van vluchtelingen over Europa moet worden gekeken naar verschillende aspecten, zoals het aantal inwoners, de oppervlakte van het land, de welvaart en de hoeveelheid AZC's. "Je moet vluchtelingen alleen toelaten in je land als je er daarna ook goed voor kunt zorgen", zei een van de deelnemers. De jongeren vinden verder dat het gevolgen moet hebben als landen zich niet houden aan afspraken over de opvang van vluchtelingen. Zij moeten bijvoorbeeld een geldboete krijgen. "En vluchtelingen moeten zelf ook een stem hebben in waar ze naar toe gaan", zei iemand. "Als ze bijvoorbeeld al ergens familie hebben, kun je het niet maken ze ergens anders naar toe te sturen."



*"Denk ook mee over lokale strategieën, zoals inspraak voor burgers bij lokale opvang van vluchtelingen en financiering van lokale initiatieven voor integratie."*

*"Onveilige gebieden zijn niet voor niets onveilig, de overheid daar is vaak onbetrouwbaar. Hoe weten we wat er gebeurt met onze hulp en geld?"*



*"Klimaatverandering blijft er hoe dan ook voor zorgen dat mensen op de vlucht slaan. Dat houd je niet tegen, maar je kunt het misschien wel beter reguleren."*



# Gezondheid

(Gezondheidszorg)

Hoewel gezondheidszorg in de eerste plaats een taak is van individuele landen, kan Europees beleid de gezondheidszorg ondersteunen en versterken. Bijvoorbeeld bij de aanpak van corona of andere (toekomstige) gezondheids crises. Of door gezamenlijk onderzoek naar ernstige ziekten. Hoe kijkt Nederland hiernaar?





## Onze kijk op Gezondheidszorg



**64%** van de Nederlanders vindt Gezondheidszorg een belangrijk thema én dat de EU er mee aan de slag moet.



### 1. Neem meer regie in de aanpak van een pandemie

**83%** van de Nederlanders vindt dat landen in de EU meer moeten samenwerken om te voorkomen dat een besmettelijke ziekte zich over de hele wereld verspreidt. Want een virus houdt zich niet aan landsgrenzen. Dat zien we nu gebeuren tijdens de coronapandemie. Het beleid binnen de EU is soms verwarrend. Dat is niet goed voor de naleving van regels. We vinden dat maatregelen tegen de verspreiding van een virus in Europa meer op elkaar

*“Ik woon in Nederland aan de grens met Duitsland. Ik word gek van de verschillende coronamaatregelen tussen de twee landen.”*

moeten aansluiten, zonder dat regels overal hetzelfde hoeven te zijn. Er moet ruimte zijn voor lokale keuzes. Niet alleen omdat de besmettingscijfers kunnen verschillen, maar ook omdat er binnen Europa sprake is van verschillende culturen. Sommige maatregelen werken in het ene land beter dan in het andere.



## 2. Zorg voor betaalbare en betrouwbare medicijnen voor iedereen

**71%** van de Nederlanders vindt dat de EU ervoor moet zorgen dat we landen van buiten de EU minder nodig hebben voor de ontwikkeling, productie en levering van medicijnen. Maar als mensen daardoor langer moeten wachten op medicijnen, zijn de meningen verdeeld. Nederlanders vinden de productie en verspreiding van medicijnen dan ook best een complex onderwerp. Aan de ene kant hebben we in Nederland te maken met sterk stijgende zorgkosten, en vinden we het belangrijk de kosten zo laag mogelijk te houden. Aan de andere kant willen we kunnen vertrouwen op medicijnen, ook als ze van ver komen. Het gaat dan niet alleen om de kwaliteit, maar ook om een duurzame en ethisch verantwoorde productie. In het algemeen vinden we dat belangrijke medicijnen voor iedereen beschikbaar moeten zijn, ook in armere landen.



## 3. Landen moeten vooral zelf hun gezondheidszorg beter en eerlijker maken

Nederlanders maken zich best zorgen over de gezondheidszorg en die zorg is breder dan alleen de impact van de coronapandemie. We ervaren bijvoorbeeld structurele capaciteitsproblemen in ziekenhuizen. Een deel van de Nederlanders is niet positief over de effecten van marktwerking in de zorg. We begrijpen dat farmaceutische bedrijven hun investeringen moeten terugverdienen en dat zorgverzekeraars zorg goedkoop willen inkopen, maar grote bedrijven moeten hun macht niet misbruiken. Daar zou de EU met regels iets aan moeten doen. Verder vinden we gezondheidszorg vooral een nationale zaak. Landen weten zelf immers het beste wat de lokale problemen en prioriteiten zijn. Wel vinden we het belangrijk dat Europese landen bij de verbetering van gezondheidszorg van elkaar kunnen leren.

*“De zorgkosten zijn nu al onbetaalbaar. Nieuwe medicijnen moeten we dan ook proberen zo goedkoop mogelijk in te kopen.”*



## Discussies en ideeën online en op locatie



*“Waar je ook woont in de EU en of je nu arm of rijk bent; iedereen heeft recht op goede zorg.”*

*“Als het gaat om beschikbaarheid van medicijnen in Europa mogen we ook wel wat zuiniger zijn. Er wordt nu veel te veel weggegooid.”*



*“Verbeter de gezondheid van Europeanen door te zorgen dat ze minder stress hebben. Reduceer bijvoorbeeld het aantal uren in een werkweek.”*

### Utrechters met Marokkaanse achtergrond: ‘Gezondheid mag wat kosten’

Het Marokkaans Dialoog Overvecht (MDO) richt zich op de participatie van de Marokkaanse gemeenschap in de Utrechtse wijk Overvecht. Dat doen ze door de dialoog in de wijk te stimuleren en zo achterstanden tegen te gaan. De deelnemers aan de themadialoog voor Kijk op Europa vinden dat Europese samenwerking best veel oplevert. Wel vindt een aantal van de aanwezigen dat Nederland soms te afhankelijk is van andere landen. Als voorbeeld werd de aanpak van de coronacrisis genoemd. Het vele overleggen binnen Europa heeft er volgens de deelnemers voor gezorgd dat Nederland te laat was met de coronavaccins. “Misschien wordt het duurder als Nederland meer zelf wil beslissen”, zei iemand. “Maar het gaat om gezondheid, dat mag best wat kosten.”



### Scholieren Helmond: 'Beter slim bij elkaar afkijken dan allemaal dezelfde aanpak'

Op het Dr. Knippenbergcollege in Helmond gingen leerlingen van rond de 16 jaar met elkaar in gesprek over de Europese aanpak van corona. Sommige scholieren vinden dat de lidstaten van de EU samen het vaccinatieprogramma hadden moeten bepalen. De meeste deelnemers vinden dat landen zelf een beter beeld hebben van wat er nodig is en wat werkt. En daarmee beter kunnen bepalen wat goed is voor de bevolking. Bijvoorbeeld welke sectoren als eerste een vaccinatie nodig hebben en welke sectoren kunnen wachten. "Het is natuurlijk wel goed als landen met elkaar overleggen", zei een van de leerlingen. "Als meerdere landen hun eigen aanpak hebben, kunnen zij bij elkaar afkijken en van elkaar leren."



*"Kijk bij inkoop van medicijnen niet alleen naar kosten, maar ook naar ethiek. Dat betekent bijvoorbeeld geen kinderarbeid."*

*"Heel goed dat Duitsland coronapatiënten vanuit Nederland heeft opgenomen. Ik zou dat soort solidariteit graag meer zien in Europa."*



*"Laat jongeren gezondere keuzes maken met behulp van serious games of augmented reality."*





# Een sterkere economie, sociale rechtvaardigheid en werkgelegenheid

(Economie en banen)

**Kleine en middelgrote bedrijven vormen de ruggengraat van de Europese economie. De EU wil daarom dat EU-landen samenwerken aan herstelplannen om economisch sterker uit de coronacrisis te komen. Op de lange termijn is het doel van de EU om de Europese economie gezonder, groener en digitaal te maken. Hoe kijkt Nederland hiernaar?**







## Onze kijk op **Economie en banen**



**61%** van de Nederlanders vindt **Economie en banen** een belangrijk thema én dat de EU er mee aan de slag moet.

*“De landbouw in Nederland is zo modern. Die kun je niet altijd vergelijken met die in andere landen.”*

### 1. Houd rekening met overeenkomsten en verschillen

**71%** van de Nederlanders vindt dat de EU ervoor moet zorgen dat bedrijven meer samenwerken, om zo de Europese economie sterker te maken. Maar van die Nederlanders vindt slechts een klein deel dat er meer geld van de EU naar bedrijven moet. We vinden namelijk vooral dat samenwerking efficiënter kan. We zien nu dat verschillende bedrijven investeren in dezelfde nieuwe technologie, soms ook met geld van de overheid. Als we een Europese visie zouden hebben op de economie, kunnen we dat geld efficiënter besteden. Daarbij moet er wel aandacht blijven voor verschillen tussen landen.



### 2. Maak meer gebruik van Europa's sterke punten

Nederlanders denken dat er veel mogelijkheden zijn om de Europese economie sterker te maken, maar er moeten keuzes gemaakt worden. Daarom vinden we dat de EU vooral moet focussen op haar sterke punten. We vinden bijvoorbeeld dat Europa goed is in onderwerpen als digitalisering, duurzaamheid en infrastructuur. En misschien nog wel belangrijker: we staan voor kwaliteit en diversiteit. Juist dat we een divers continent zijn, met verschillende meningen en ideeën, moeten we veel meer als een economisch voordeel benutten. Daarmee kan Europa zich onderscheiden van bijvoorbeeld de Chinese economie.

*“Komkommers moeten overal even recht zijn, maar belastingregels verschillen. Dat is toch gek?”*



### 3. Ontwikkel een eerlijk en duidelijk belastingstelsel

**82%** van de Nederlanders vindt dat de EU-landen er samen voor moeten zorgen dat alle bedrijven in de EU eerlijke belasting betalen. Het gaat daarbij onder meer om de hele grote bedrijven. Nu vertrekken die soms naar andere landen, alleen omdat ze daar minder belasting betalen. Daar zou de EU iets tegen moeten doen, bijvoorbeeld via een minimumtarief voor alle landen. Aan de andere kant vinden we dat belasting thuis hoort bij de landen, met hun eigen doelen en omstandigheden. We vinden belasting alles bij elkaar best een ingewikkeld onderwerp. Juist daarom zouden we graag een beter belastingstelsel willen, dat voor iedereen in Europa eerlijk én duidelijk is.



### 4. Zorg dat iedereen mee kan komen

**71%** van de Nederlanders vindt dat de EU moet helpen om de werkgelegenheid te bevorderen. Daarbij vinden we dat er aan bepaalde groepen extra aandacht moet worden besteed, zoals jongeren en mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt. Dat kan via regels of subsidies voor bedrijven, maar ook door werkgevers en werknemers extra te ondersteunen. We denken dan bijvoorbeeld aan voorlichting of juist heel praktische zaken. Soms kan die ondersteuning misschien efficiënter vanuit de EU worden georganiseerd, en soms ligt er meer een taak voor lidstaten zelf. EU-landen zullen uiteindelijk samen moeten zorgen voor gelijke kansen op de Europese arbeidsmarkt.

## Discussies en ideeën online en op locatie



*“Versnel de automatisering in Europa, zodat spullen die nu uit China komen weer hier gemaakt worden.”*

*“Neem de revolutie van bitcoins en andere cryptovaluta serieus. Wie zich hiermee bezighoudt wordt weggezet als belastingontduiker, terwijl dit soort blockchain-technologieën de toekomst hebben.”*



*“Aandeelhouders zijn niet de enige stakeholders in de Europese economie. Zonder werknemers kun je niets.”*



### Deelnemers online dialoog: ‘Samen nadenken over grote bedrijven’

Tijdens een van de online themadialogen ontstond een discussie over de toenemende macht van grote bedrijven. Sommige deelnemers zouden de EU daar graag harder tegen zien optreden. Want bedrijven maken nu soms grote winsten, waar ze door slimme constructies maar weinig belasting over betalen. Andere deelnemers wezen op het ‘grotere plaatje’: deze bedrijven brengen veel werkgelegenheid met zich mee en zijn goed voor de nationale economie. “Die zou je niet weg moeten jagen”, zei iemand. Een ander vond het in ieder geval belangrijk dat EU-landen hier samen over nadenken. “Grote bedrijven kunnen landen nu tegen elkaar uitspelen. Daarom moeten we als EU meer een front vormen.”

en in de EU  
licijnen zelf  
niet ergens  
oen.

De EU moet  
zorgen dat alle  
bedrijven eerlijk  
belasting betalen.

De EU moet bedrijven  
verplichten om jongeren  
met weinig kansen  
een stageplek of baan  
aan te bieden.



### Natuurinclusieve landbouwers: 'Stel doelen in plaats van grenzen'

BoerenNatuur is een vereniging van agrarische collectieven. Een groepje leden ging onder meer in gesprek over Europese regelgeving voor boeren. Aan de ene kant vinden ze dat de EU veel goeds brengt, zoals makkelijk kunnen exporteren naar andere landen. Aan de andere kant vinden ze dat beleid vaak nog eenduidiger kan. "Maar de neuzen staan al steeds meer dezelfde kant op", zei iemand daarover. Er zit vooral nog verbetering in de procedures: die zijn vaak nog erg ambtelijk en tijdrovend. Volgens een van de aanwezigen moet regelgeving vooral niet te detaillistisch zijn. "Stel liever duidelijke doelen, bijvoorbeeld schoon water. Dan kunnen we zelf bepalen hoe breed een sloot vervolgens moet zijn."



*"Europa moet meer doen voor mensen met een beperking. Die hebben het nu veel te moeilijk om aan een passende baan te komen."*

*"Veel Europese regels zijn ingewikkeld en veranderen regelmatig. Dat maakt het voor bedrijven lastig om te innoveren."*



*"Bij een verbouwing voor mijn bedrijf had mijn lokale aannemer allang kunnen beginnen. Maar ik moest de opdracht eerst Europees aanbesteden. Zo zonde."*





## Europese democratie

De EU moedigt Europeanen aan te stemmen en wil ook buiten de verkiezingsperiode inwoners betrekken bij Europese besluitvorming en beleid. Ook neemt de EU initiatieven om de democratie te versterken, zoals een actieplan dat zich richt op vrije en eerlijke verkiezingen en vrije pers. Hoe kijkt Nederland hiernaar?





## Onze kijk op Europese democratie



**60%** van de Nederlanders vindt Europese democratie een belangrijk thema én dat de EU er mee aan de slag moet.

*“Vaak horen we alleen over de EU als er een crisis is. Zo blijft het sentiment over Europa negatief.”*

### 1. Geef een breder perspectief op Europa

Als het in de media gaat over Europa is dat vaak als er een crisis is, merken Nederlanders. We horen maar weinig over de dagelijkse besluiten. We hoeven als inwoners niet alles te weten, maar om zelf een goede mening te kunnen vormen, zou het goed zijn als we een beter beeld krijgen van het geheel. We zouden het bijvoorbeeld interessant vinden om vaker het perspectief op de EU van andere landen te horen. De media en het onderwijs kunnen daar een belangrijke rol in spelen. Maar media moeten wel hun eigen keuzes kunnen blijven maken. Want persvrijheid vinden Nederlanders wel heel belangrijk in onze democratie.



### 2. Vind nieuwe en blijvende manieren om naar burgers te luisteren

**51%** van de Nederlanders vindt dat de EU onvoldoende weet wat er speelt in de samenleving. Om dit te verbeteren, zou de EU vaker en het liefst blijvend de dialoog aan moeten gaan met de burger. De Conferentie over de toekomst van Europa vinden veel Nederlanders dan ook een goed initiatief. Ook referenda kunnen een waardevol instrument zijn, maar hier kijken Nederlanders wel verschillend naar. Voor sommige thema's kan het ook nodig zijn om specialistische kennis te hebben. Praten met burgers mag in ieder geval geen 'moetje' zijn. We vinden het belangrijk dat we serieus worden genomen.

### 3. Wees transparanter en duidelijker over besluiten

Nederlanders vinden Europa soms behoorlijk ingewikkeld. Niet iedereen heeft evenveel achtergrondkennis. Daar moet de EU meer rekening mee houden. We willen dat de EU transparanter wordt en dat het makkelijker wordt om op de hoogte te blijven. Ook de Nederlandse overheid heeft daar een rol in. Veel Nederlanders hebben wel interesse in Europese besluiten, maar vinden de officiële kanalen te slecht vindbaar of te ingewikkeld. Bovendien heeft iedereen weer andere interesses en behoeften. Je zou dan ook moeten kunnen kiezen over welke thema's je meer wilt horen. Jongeren hebben vaak wel interesse in Europa, maar zien er bijvoorbeeld maar weinig over op hun sociale media.



### 4. Zorg dat er sneller knopen kunnen worden doorgehakt

Nederlanders vinden het best moeilijk om te begrijpen hoe de Europese democratie werkt, maar besluitvorming in de EU lijkt vaak wel erg langzaam te gaan. Bij Europese verkiezingen zien we vooral samenwerkingsverbanden van nationale partijen. Misschien zijn er ook andere manieren om met Europese belangen om te gaan. Ongeveer een derde van de Nederlanders vindt dat je bij verkiezingen voor het Europees parlement op buitenlandse kandidaten moet kunnen stemmen. Ongeveer even veel Nederlanders vinden van niet. Het belangrijkste is dat er voldoende rekening wordt gehouden met verschillende belangen. En dat er tegelijkertijd wel sneller dan nu knopen kunnen worden doorgehakt.

*“Bij verkiezingen wil ik me graag kunnen identificeren met iemand en weten waar hij of zij voor staat. Dat hoeft geen landgenoot te zijn.”*



## Discussies en ideeën online en op locatie

*“Schaf het vetorecht van landen af. De meerderheid beslist.”*



### Jongeren van Coalitie-Y in Utrecht: Discussie over de inzet van referenda

Leden van de Coalitie-Y – een samenwerking tussen diverse jongerenorganisaties – voerden een felle discussie over de inzet van referenda. Tegenstanders noemden het gevaar van een zwart-wit discussie, terwijl onderwerpen vaak veel ingewikkelder zijn. Een van de deelnemers zei daarbij: “We mogen voor de EU stemmen en onszelf verkiesbaar stellen. Met referenda haal je dat eigenlijk weer onderuit.”

Voorstanders van referenda zeiden het juist goed te vinden als beleidsmakers weten hoe burgers tegen een onderwerp aankijken: het kan richting helpen geven. Ook zouden referenda kunnen bijdragen aan de algemene bewustwording over de EU: welke onderwerpen op de agenda staan en welke keuzes gemaakt moeten worden.

*“Zorg ervoor dat EU-politici en ambtenaren regelmatig in het 'achterland' komen en niet volledig in de Brusselse bubbel leven.”*



*“Eigenlijk zou het journaal elke uitzending een paar minuten aandacht aan Europa moeten besteden. Of start een dagelijks of wekelijks Europajournaal.”*





**Sociaal-maatschappelijke vrijwilligers:  
'Landen moeten meer begrip voor  
elkaar krijgen.'**

Stichting Piëzo in Zoetermeer bestaat uit vrijwilligers die op verschillende manieren werken aan maatschappelijke participatie. De deelnemers aan de themadialoog spraken hun zorg uit over de toenemende kloof die ze zien in Europa. Het gaat dan bijvoorbeeld over opvattingen die landen hebben over de LHBTIQ-gemeenschap. Als landen geen begrip voor elkaars standpunten hebben, is het moeilijk samenwerken. "Daarom is het nodig elkaar beter te leren kennen, denkt een deelnemer. "We weten nu gewoon niet hoe er gedacht wordt in andere landen. We snappen elkaars cultuur en achtergronden onvoldoende. Dat is nodig om samen goede besluiten te nemen."



*"Richt voor belangrijke besluiten focusgroepen van burgers op, misschien zelfs wel op (semi)verplichte basis, zoals jury's in de VS."*



*"Misschien moeten Europese politici zich maar vaker lenen voor televisieshows."*

*"Als jongere lees ik bijna nooit wat over Europa. Ik ben er wel nieuwsgierig naar, maar wil er niet te veel moeite voor hoeven doen."*





# Rol van de EU in de wereld

De wereld staat voor grote uitdagingen. De EU is ervan overtuigd dat vraagstukken als klimaatverandering en pandemieën alleen kunnen worden aangepakt door wereldwijd samen te werken. De EU wil daarbij haar stem op het wereldtoneel duidelijk laten horen, naast bijvoorbeeld de Verenigde Staten en China. Hoe kijkt Nederland hiernaar?





## Onze kijk op Rol van de EU in de wereld



**56%** van de Nederlanders vindt Rol van de EU in de wereld een belangrijk thema én dat de EU er mee aan de slag moet.

### 1. Benut de kracht van de EU vooral bij grote internationale thema's

Dat de oprichting van de EU er mede voor gezorgd heeft dat Europeanen al meer dan 75 jaar in vrede leven, zien veel Nederlanders als de grootste meerwaarde van de EU. Daarnaast zit de kracht van de EU volgens Nederlanders in de gezamenlijk aanpak van grote, internationale uitdagingen. Daarbij denken we bijvoorbeeld aan klimaatverandering, de coronapandemie en de vluchtelingenproblematiek. Ook richting landen buiten de EU kunnen lidstaten meer impact maken, door gezamenlijk als EU internationale afspraken te maken. We denken dat Nederland te klein is om op deze thema 's zelf een verschil te maken. Aan de andere kant willen Nederlanders dat ons land wel zelf keuzes kan blijven maken, passend bij onze cultuur en eigen belangen. Samenwerking in Europa moet dan ook vooral zorgen voor efficiëntie en slagkracht.



*“Vanuit de EU is het makkelijker om internationale samenwerkingsovereenkomsten te sluiten dan als individueel land.”*



## 2. Kies binnen én buiten Europa voor samenwerking in plaats van strijd

**66%** van de Nederlanders vindt dat de EU een sterker blok moet vormen tegen andere internationale machtsblokken. We zien dat het evenwicht in de wereld aan het afnemen is. Landen als China en Rusland krijgen op verschillende vlakken steeds meer macht. Daar maken we ons best zorgen over. De EU moet daarom aandacht besteden aan bijvoorbeeld internationale veiligheid en bescherming van de Europese economie tegen oneerlijke handel. We vinden het daarbij belangrijk dat de lidstaten meer en sneller met elkaar op één lijn komen. Dan kunnen we duidelijker onze stem laten horen. Dat we als Europese landen samen sterker staan, betekent niet dat we vaker het conflict aan willen gaan. Ook met landen buiten Europa willen we waar mogelijk vooral goed samenwerken.

## 3. Bied op een weloverwogen manier hulp bij conflicten

Bij het vergroten van de rol van de EU in de wereld, vindt 50% van de Nederlanders de aanpak van conflicten in de wereld een belangrijk thema. De beste manier om die conflicten aan te pakken, vinden we lastig te bepalen. Het verleden heeft aangetoond dat militair ingrijpen in een land niet altijd goed uitpakt. Het kan bijvoorbeeld leiden tot onverwacht hoge kosten en extra vluchtelingenstromen. Landen zouden vanwege die lokale impact zelf moeten kunnen bepalen of ze meedoen aan een oorlog. Meer samenwerking tussen Europese legers zien we over het algemeen wel zitten: we vinden het belangrijk dat Europa zich goed kan verdedigen. Maar het heeft altijd onze voorkeur om conflicten zonder geweld op te lossen.



*“Bij de evacuatie van Afghanistan trok ieder land zijn eigen plan. Dat had toch beter gekund?”*



## Discussies en ideeën online en op locatie



*“Lid zijn van de EU betekent ook dat je aan de onderhandelings-tafel zit. En dat je dus mee kunt praten over belangrijke beslissingen.”*

*“De EU moet eerst zijn eigen zaakjes op orde hebben, voordat het anderen de maat gaat nemen.”*



*“Maak de Europese legers efficiënter, door bijvoorbeeld meer gezamenlijk materieel in te kopen.”*

### Marokkaans-Nederlandse vrouwen: ‘Sterk maken voor mensenrechten’

Femmes for Freedom is een Nederlandse stichting die zich inzet tegen huwelijksdwang, seksuele onderdrukking en financiële mishandeling van meisjes en vrouwen met een biculturele achtergrond. Samen met deze stichting werd een bijeenkomst georganiseerd met een groep Marokkaans-Nederlandse vrouwen. De deelnemers vinden dat de EU momenteel te afhankelijk is van Rusland en China. “Je merkt dat de EU gewoon niets in durft te brengen, omdat ze bang is voor sancties”, zei iemand. Als voorbeeld werd de productie van medicijnen aangehaald, die ver weg vaak goedkoper kan. “Bij een conflict kan China zo de kraan dichtdraaien en hebben we niets meer”, zei een deelnemer. Ook het thema mensenrechten kwam ter sprake. “We doen allemaal alsof we dit heel belangrijk vinden, maar we sluiten onze ogen voor wat China de Oeigoeren aandoet”, zei iemand.





*“De VS is nog steeds van groot belang voor de defensie van Europa.”*



*“De EU moet stoppen zich te zien als losstaande entiteit, want dat is het niet. Het is een samenwerkingsverband van de Europese lidstaten en zou zich ook zo moeten gedragen.”*

### Leerlingen van technasium Alkmaar: ‘Geen gemeenschappelijk leger’

Leerlingen van het technasium Jan Arentsz in Alkmaar gingen tijdens hun themadialoog in gesprek over de voor- en nadelen van een gemeenschappelijk Europees leger. De deelnemers lieten weten er geen voorstander van te zijn. “Als een land binnen de EU ruzie heeft met een land buiten de EU, zouden wij aan een oorlog automatisch mee moeten doen. Ik vind dat landen dat zelf moeten kunnen beslissen”, zei iemand. Er werd ook gesproken over de mogelijkheid van een derde wereldoorlog. Die kans wordt door de leerlingen niet groot geacht, maar als het zo ver komt, denken ze dat er alsnog snel een oplossing kan worden gevonden. “Legers kunnen ook goed samenwerken. Het hoeft wat mij betreft geen Europees leger te zijn.”

*“Door als Europeanen massaal Chinese producten te kopen, helpen we China zelf in het zadel.”*



*“Zoals er regelmatig een internationale Klimaatop wordt georganiseerd, zou er ook een conferentie over mensenrechten moeten worden georganiseerd.”*

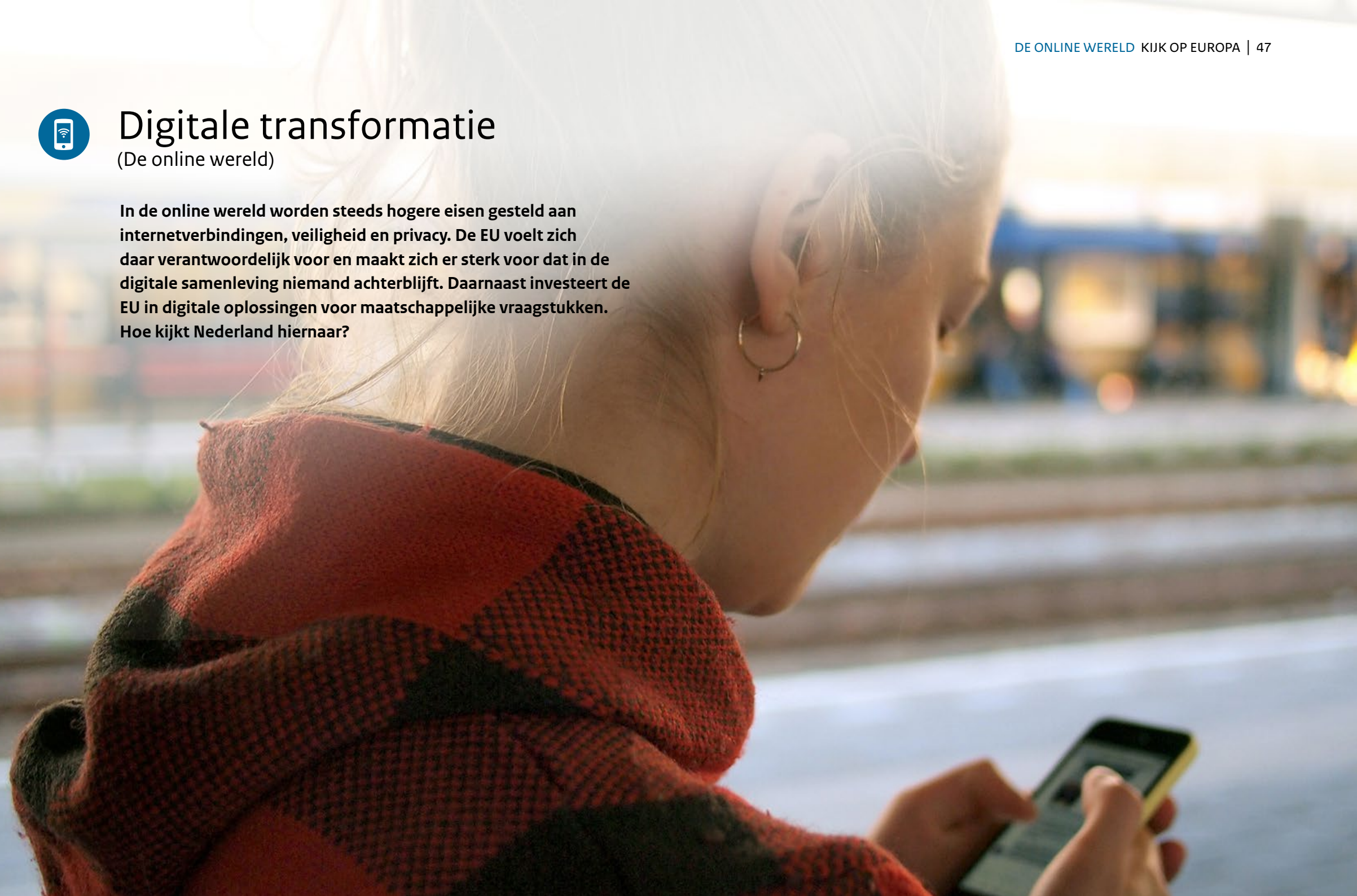




# Digitale transformatie

(De online wereld)

**In de online wereld worden steeds hogere eisen gesteld aan internetverbindingen, veiligheid en privacy. De EU voelt zich daar verantwoordelijk voor en maakt zich er sterk voor dat in de digitale samenleving niemand achterblijft. Daarnaast investeert de EU in digitale oplossingen voor maatschappelijke vraagstukken. Hoe kijkt Nederland hiernaar?**





## Onze kijk op De online wereld



**45%** van de Nederlanders vindt De online wereld een belangrijk thema én dat de EU er mee aan de slag moet.

### 1. Zorg overal voor snel, veilig en stabiel internet

**61%** van de Nederlanders vindt dat de EU ervoor moet zorgen dat iedereen in Europa toegang heeft tot snel en stabiel internet. We merken allemaal dat internet een steeds grotere rol in ons leven inneemt. Onze kinderen groeien op met digitaal onderwijs. En ook communicatie gaat steeds meer via het internet, zowel nationaal als internationaal. Over de grote afhankelijkheid van het internet, maken we ons soms zorgen. Veel Nederlanders vinden dan ook dat de EU daar best wat geld aan mag besteden, als dat maar wel efficiënt besteed wordt. Bescherming tegen online misdaad vinden we het belangrijkste thema om Europees op te pakken. Maar het is goed om ook in eigen land aandacht te houden voor de bestrijding van internetcriminaliteit.



*“Als ik denk aan een cyberaanval op onze waterkering voel ik me best kwetsbaar.”*





## 2. Maak duidelijke regels en standaarden voor internetbedrijven

**75%** van de Nederlanders vindt dat de EU ervoor moet zorgen dat kopen op internet in alle landen van de EU even veilig is. We kopen met z'n allen steeds meer in het buitenland en delen dan privacy-gevoelige gegevens. Dat voelt soms onveilig. Het is lastig om te bepalen welke websites je kunt vertrouwen. Het is fijn als de EU dan Europese privacyregels en standaarden opstelt, die voor iedereen te begrijpen zijn. Ook over de macht van grote internetbedrijven maken we ons regelmatig zorgen. We vinden dat we zelf een verantwoordelijkheid hebben om verstandig om te gaan met onze gegevens. Maar we denken ook dat de EU hier een rol in kan spelen. EU-landen moeten er samen voor zorgen dat bedrijven als Google en Facebook niet te veel macht krijgen.

## 3. Combineer privacyregels met een praktische uitvoering en uitleg

Met de invoering van de Algemene verordening gegevensbescherming (AVG) weten Nederlanders dat alle landen aan dezelfde privacywet en -regelgeving moeten voldoen. We vinden het fijn daarop te kunnen vertrouwen, want privacy vinden we een belangrijk onderwerp. Wel vinden sommige Nederlanders dat de regels voor privacy soms overdreven of onlogisch zijn. Voor ondernemers kan de wetgeving bovendien veel werk opleveren. We vinden dan ook dat er meer aandacht moet zijn voor een praktische uitvoering van de privacywetgeving: ondersteuning en voorlichting van zowel burgers als bedrijven. We zien daarbij vooral een rol voor de lidstaten. Problemen of vragen op het gebied van privacy leggen we het liefst neer bij onze landelijke overheid, in onze eigen taal.



*“Tegen een wereldspeler als Facebook kunnen wij als klein landje weinig beginnen.”*



## Discussies en ideeën online en op locatie

*“Bied gratis Europese antivirussoftware aan, zodat er een Europese firewall ontstaat.”*

*“Met onze iPhones zijn we overal te volgen. Daar zijn we zelf ook schuldig aan.”*

*“Stel hardere eisen aan programmeurs en bedrijven: verbied onveilige programmeertalen.”*



### Deelnemers online dialoog: ‘Overall goed internet is ook in ons eigen belang’

Tijdens een van de online themadialogen ontstond een interessante discussie over de rol van de EU in de online wereld. Alle deelnemers waren het erover eens dat het fijn en belangrijk is als je in heel Europa op een goede internetverbinding kunt vertrouwen. Maar moet de EU zich hiermee bezighouden? Meerdere deelnemers lieten weten dit vooral een taak voor de individuele lidstaten te vinden. Een andere deelnemer wees erop dat goed en stabiel internet in het buitenland ook voor Nederland een voordeel is: “Wij verdienen vele miljarden aan handel met andere EU-landen. Het is dus in ons eigen belang dat dat het internet in die landen goed functioneert.”



### Scholieren in Helmond: 'Gelijke regels en straffen voor internetcriminelen'

Op het Dr. Knippenbergcollege in Helmond gingen leerlingen van 15 en 16 jaar met elkaar in gesprek over het probleem van internetcriminaliteit. Ze horen daar regelmatig over in het nieuws. Bijvoorbeeld dat er bij een bedrijf een datalek is. Of dat een land als Rusland of China probeert gegevens te stelen. Omdat internetcriminelen vaak over grenzen heen werken, vinden ze het logisch dat landen in Europa samenwerken. Ze denken dan aan het maken van regels, maar ook aan het bepalen van straffen. "Als er hackers vanuit Rusland proberen bij ons binnen te komen, moet de EU daar hard tegen optreden."



*"Als ik over de grens naar Duitsland ga, heeft mijn mobiele telefoon opeens geen bereik meer. Dat kan toch niet meer?"*

*"Het is niet handig als je in elk land weer een ander soort privacyformulier moet invullen."*



*"Richt een Europese internetpolitie op. Dat is typisch iets voor de EU."*





# Onderwijs, cultuur, jeugdzaken en sport

(Onderwijs, cultuur, jongeren en sport)

EU-landen zijn zelf verantwoordelijk voor de thema's onderwijs, cultuur, jongeren en sport. De EU kan en wil daarbij wel ondersteuning bieden, bijvoorbeeld door zich in te zetten voor hoogwaardig onderwijs, meertaligheid, bescherming van cultureel erfgoed en ondersteuning van culturele en sportieve sectoren. Hoe kijkt Nederland hiernaar?





## Onze kijk op **Onderwijs, cultuur, jongeren en sport**



**45%** van de Nederlanders vindt **Onderwijs** een belangrijk thema én dat de EU er mee aan de slag moet. Voor **Jongeren, Cultuur en Sport** is dat respectievelijk 39%, 23% en 19%.

*“Ontwikkel ook uitwisselingsprogramma’s voor mbo-niveau.”*

### 1. Stimuleer studeren in het buitenland op een verstandige manier

Veel Nederlanders vinden dat studeren in het buitenland een positieve invloed heeft op jongeren. Het draagt bij aan persoonlijke ontwikkeling. Bovendien kan studeren in het buitenland ervoor zorgen dat Europeanen elkaar beter leren begrijpen. Zo kan het ook bijdragen aan een betere integratie. Veel Nederlanders vinden het daarom goed dat er een Erasmus-programma is dat studeren in het buitenland stimuleert. Maar we vinden het ook goed dat de EU kritisch naar dit onderwerp blijft kijken. In de praktijk blijkt bijvoorbeeld dat internationale studenten vooral elkaar opzoeken en niet altijd veel van het lokale land leren. Ook moet de EU voorkomen dat landen met een lager kennisniveau ‘leeglopen’ omdat al het talent in het buitenland gaat studeren.



*“De EU zie ik als een vriendengroep. We respecteren onze verschillen en ik kan om hulp roepen als ik die nodig heb.”*

## 2. Laat onderwerpen als cultuur en sport vooral aan de lidstaten

**58%** van de Nederlanders vindt dat de EU cultureel erfgoed in Europa beter moet beschermen. We denken dan bijvoorbeeld aan de tempels in Griekenland. Aan de andere kant vinden we dat lokale cultuur in eerste instantie een verantwoordelijkheid is van landen zelf. Hetzelfde geldt voor bijvoorbeeld misstanden in de sport. We vinden dit een belangrijk onderwerp, maar geen kerntaak voor de EU. Europa moet nu eenmaal prioriteiten stellen en er is ook veel geld nodig voor andere zaken. Soms kunnen we misschien een financiële bijdrage leveren, maar we kunnen ook op andere manieren samenwerken, bijvoorbeeld door het uitwisselen van kennis en ideeën.



## 3. Zorg dat Europeanen elkaar beter leren kennen en respecteren

Nederlanders vinden het fijn als andere Europeanen goed Engels spreken. Dat is makkelijk als we in het buitenland zijn. En als we bijvoorbeeld willen communiceren met arbeidsmigranten in Nederland. Tegelijkertijd vinden veel Nederlanders het heel belangrijk dat we onze eigen taal blijven spreken en waarderen. Zo willen we ook respect hebben voor andere verschillen binnen Europa. Of het nu gaat om cultuur, onderwijs of sport, iedereen moet zich vrij voelen en zichzelf kunnen zijn. Verschillen kunnen soms botsingen veroorzaken, maar maken Europa juist ook een rijk continent. Veel Nederlanders vinden dan ook dat landen de tijd moeten krijgen om aan elkaars gewoonten en ideeën te wennen.

*“Bescherming van cultuur is aan landen zelf. Maar als ergens werelderfgoed wordt verwaarloosd, vind ik wel dat de EU moet ingrijpen.”*



## Discussies en ideeën online en op locatie



### Studenten Universiteit Leiden: 'Taal is belangrijk, maar moet vrije keuze blijven'

Op de Universiteit Leiden gingen studenten Geschiedenis met elkaar in gesprek. Zij vinden het belangrijk dat mensen meerdere talen spreken. Meer talen is wat hun betreft fantastisch voor je persoonlijke ontwikkeling, goed voor de handel en de politieke relaties binnen de EU. Maar ze vinden vooral dat de talen op school moeten worden *aangeboden*, en niet verplicht gesteld moeten worden. Ook hoeft een tweede taal wat de studenten betreft niet per se een Europese taal te zijn. "Als jij in Oost-Europa woont en je kiest ervoor om Russisch te leren, dan is dat je goed recht", zei een van de deelnemers.

*"In plaats van de negatieve dingen belichten, kun je beter sport proberen te stimuleren."*

*"Wat ons in de EU verbindt, is juist dat we allemaal onze eigen landencultuur hebben. En dat we dus niet onder één cultuur te scharen zijn."*



De EU moet bevorderen dat scholieren meer Europese talen leren.



*"Naast een culturele hoofdstad, zou je ook ieder jaar een onderwijs-, jongeren-, en sporthoofdstad (of land) moeten kiezen."*



**Turkse gemeenschap Schiedam: ‘Geef alle jongeren eerlijke kansen op werk’**

Bij Stichting Hakder in Schiedam sprak de lokale Turkse gemeenschap zich onder meer uit over het belang van eerlijke kansen op werk voor iedereen. Alle aanwezigen waren het er mee eens dat de EU bedrijven moet verplichten om jongeren met weinig kansen een stageplek of baan aan te bieden. Ze lieten weten dat vooral migrantenjongeren problemen hebben om een stage of baan te vinden. “Soms durven ze niet eens naar de huisarts te gaan, omdat ze bang zijn dat ze dat zelf moeten betalen. Dus laat staan dat ze ergens durven aan te kloppen voor een stage of baan”, aldus een van de aanwezigen. “Bedrijven moeten hier meer aandacht voor hebben en de EU kan dit stimuleren.”



*“Ik ben hier geïntegreerd, ik betaal belasting, maar ik ben en blijf Latijns-Amerikaans. Ik koester mijn taal, muziek en eten. Dat zijn geen onderwerpen voor Europa.”*

*“Er wordt in Europa te veel over de economie gesproken. En te weinig over welzijn.”*



*“Voer naast het lokale curriculum op alle onderwijsniveaus een gedeeld Europees curriculum in.”*





# Onderzoeksverantwoording

Kijk op Europa bestond uit verschillende, met elkaar samenhangende dialoogvormen aan de hand waarvan meningen en ideeën van Nederlandse burgers werden verzameld over de toekomst van Europa en de EU. Dit hoofdstuk geeft een verantwoording van de wijze waarop met de samenhangende dialoogvormen voldaan is aan de richtsnoeren die golden voor nationale burgerpanels in het kader van de Conferentie over de toekomst van Europa.

## Opzet samenhangende dialoogvormen

De volgende dialoogvormen zijn ingezet:

### 1. Panelonderzoek

Online onderzoek onder een voor de Nederlandse bevolking representatieve groep.

### 2. Verdiepende online themadialogen

Dialogen waarin steeds met een groep Nederlanders de uitkomsten van het eerste tussenrapport '[Onze kijk op Europa; eerste inzichten en vervolgvragen](#) (8 oktober 2021)' zijn uitgediept.

### 3. Dialogen met specifieke groepen

Bijeenkomsten met Nederlanders die niet gewend zijn deel te nemen aan (online) onderzoeken en panels.

### 4. Dialogen met jongeren

Bijeenkomsten waarin ingezoomd is op de Europese thema's die jongeren het meest bezighouden.

### 5. Online open onderzoek: Vragenlijst en 'Swipen naar de toekomst'

De vragenlijst voor het panelonderzoek kon ook worden ingevuld door alle Nederlanders, onder wie ook Nederlanders die woonachtig zijn in het buitenland. Deze vragenlijst stond open van 1 september 2021 tot en met 14 november 2021. Daarnaast kon elke Nederlander in diezelfde periode meedoen aan 'Swipen naar de toekomst', een online tool met 20 stellingen.

### 1. Panelonderzoek

De Nederlandse burgerdialoog Kijk op Europa is op 1 september 2021 van start gegaan met een panelonderzoek. In deze onderzoeksverantwoording beschrijven we beknopt de opzet en uitvoering van dit panelonderzoek.

#### Doel en doelpopulatie

Kijk op Europa startte met een online vragenlijst over hoe Nederlanders denken over de toekomst van Europa. Deze vragenlijst is voorgelegd aan een representatief panel en daarnaast opengesteld voor alle Nederlanders (ook Nederlanders die woonachtig zijn in het buitenland). Daarnaast kon iedereen meedoen met 'Swipen naar de toekomst', een online tool met 20 stellingen. De uitkomsten van het panelonderzoek vormden input voor verschillende themadialogen in het vervolgtraject van de burgerdialoog Kijk op Europa.

De doelpopulatie van het panelonderzoek bestaat uit alle Nederlanders van 18 jaar of ouder die bij de start van het veldwerk geregistreerd zijn als ingezetene in de Basisregistratie Personen (BRP). Volgens het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) bestond deze doelgroep op 1 januari 2021 uit 14.190.874 mensen. De ondergrens van 18 jaar is in lijn met de kiesgerechtigde leeftijd. Wij noemen dit de populatie van het panelonderzoek.

### Veldwerk

Om een cijfermatig beeld op te halen van ‘de Nederlander’ is gebruik gemaakt van een landelijk dekkend panel met ruim 100.000 leden (ISO gecertificeerd, Research Keurmerk groep, Nederlandse Marktonderzoek Associatie). Deze leden hebben zich aangemeld voor het onderzoekpanel, zodat zij regelmatig hun mening kunnen geven over allerlei onderwerpen. Naast hun intrinsieke motivatie om mee te denken, ontvangen zij een beloning voor het invullen van vragenlijsten. Uit verschillende wetenschappelijke onderzoeken blijkt dat respondenten die een vergoeding krijgen voor het invullen van een vragenlijst geen significant andere antwoorden geven (*bron: Does use of survey incentives degrade data quality? Cole, J. S., Sarraf, S. A., Wang, X., 2015*).

Het veldwerk startte op 11 augustus 2021 en eindigde op 19 september 2021. Bij de uitvoering is gebruik gemaakt van één dataverzamelmethode, namelijk onderzoek via internet. De leden van het onderzoekpanel hebben een e-mail ontvangen met daarin een persoonlijke link naar de online vragenlijst. Na twee weken hebben de deelnemers van het panel een herinnering ontvangen. De uitnodigingen voor deelname zijn in batches en gestratificeerd (met aandacht voor een gelijke verdeling van deelpopulaties) verstuurd tot het aantal benodigde respondenten is behaald.

### Steekproef en spreiding

Het onderzoeksontwerp heeft als uitgangspunt dat minimaal 3.600 respondenten aan het onderzoek moeten meedoen voor een goede statistische betrouwbaarheid. Daarnaast maakt dit aantal een goede spreiding mogelijk over verschillende achtergrondkenmerken van de bevolking. Er is niet één soort Nederlander. Daarom is op voorhand geborgd dat de steekproef een goede spreiding kent over een aantal kenmerken. Nederland is een relatief klein land, maar regionaal kunnen meningen mogelijk verschillen. De attitude ten opzichte van en het belang dat wordt gehecht aan de thema's wordt mogelijk (mede) bepaald door het gebied waar je woont. Inwoners van landelijke gebieden kunnen een thema als veiligheid bijvoorbeeld anders benaderen dan inwoners van stedelijke gebieden. Uit onderzoek van het Sociaal Cultureel Planbureau weten we daarnaast dat hogeropgeleiden vaker voorstander zijn van de EU dan lageropgeleiden en dat jongeren vaker pro-EU zijn dan ouderen (*bron: Wat willen Nederlanders van de Europese Unie? Sociaal en Cultureel Planbureau, Den Haag 2019*).

Daarom hebben we op voorhand gequoteerd over de volgende drie kenmerken en er zo voor gezorgd dat de steekproef een representatieve spreiding heeft: (1) regio via COROP-gebieden, (2) leeftijd en (3) opleidingsniveau. Tevens is de spreiding van de steekproef in beeld gebracht over de volgende achtergrondkenmerken: geslacht, afkomst, bezigheid in het dagelijks leven, politieke voorkeur.

De COROP-gebieden zijn ontwikkeld op basis van het nodale principe (een ‘kern’ met verzorgingsgebied of regiofunctie), waarbij forenzenstromen als basis hebben gediend. Het nodale principe is hier en daar losgelaten, zodat de gebieden de provinciegrenzen volgen. Na gemeentelijke herindelingen waarbij de COROP-grenzen worden overschreden, volgt een bijstelling van de

indeling (bron: CBS). Binnen de COROP-regio's borgen we een goede spreiding over de leeftijdscategorieën, met de volgende indeling: 18 t/m 34 jaar, 35 t/m 54 jaar, 55 t/m 75 jaar en 75+.

Tot slot hebben we gezorgd voor een representatieve spreiding over opleidingsniveau. In de steekproef komt de verdeling van de respondenten overeen met de landelijke verdeling over hoogst behaald onderwijsniveau, die er als volgt uitziet:

| Hoogst behaald onderwijsniveau                            |       |
|---|-------|
| Laag: basisonderwijs, vmbo, havo/vwo leerjaren 1-3, mbo-1 | 32,1% |
| Middelbaar: bovenbouw van havo/vwo, mbo-2-4               | 44,6% |
| Hoog: hbo of wo   | 22,9% |
| Onbekend  | 0,4%  |

Bron: CBS

### Respons

In totaal hebben 4.086 respondenten aan het panelonderzoek deelgenomen. Daarmee is het doel van 3.600 volledig ingevulde vragenlijsten behaald.

| Respons over COROP-gebieden en leeftijd | 18-34 jaar | 35-54 jaar | 55-75 jaar | 75+ jaar |
|---|------------|------------|------------|----------|
| Noord-Drenthe                           | 11         | 14         | 17         | 5        |
| Zuidoost-Drenthe                        | 10         | 12         | 14         | 4        |
| Zuidwest-Drenthe                        | 7          | 10         | 11         | 3        |
| Flevoland                               | 29         | 33         | 28         | 6        |
| Noord-Friesland                         | 20         | 22         | 25         | 8        |
| Zuidoost-Friesland                      | 12         | 13         | 14         | 3        |
| Zuidwest-Friesland                      | 8          | 11         | 11         | 4        |
| Achterhoek                              | 22         | 27         | 34         | 11       |
| Arnhem/Nijmegen                         | 52         | 53         | 55         | 15       |
| Veluwe                                  | 44         | 48         | 51         | 17       |
| Zuidwest-Gelderland                     | 16         | 18         | 20         | 5        |
| Delfzijl en omgeving                    | 2          | 4          | 5          | 1        |
| Oost-Groningen                          | 7          | 10         | 12         | 3        |
| Overig Groningen                        | 36         | 26         | 28         | 8        |
| Midden-Limburg                          | 13         | 17         | 21         | 7        |
| Noord-Limburg                           | 17         | 20         | 23         | 7        |
| Zuid-Limburg                            | 38         | 40         | 52         | 17       |
| Midden-Noord-Brabant                    | 34         | 35         | 35         | 11       |
| Noordoost-Noord-Brabant                 | 41         | 43         | 51         | 14       |
| West-Noord-Brabant                      | 40         | 47         | 49         | 15       |
| Zuidoost-Noord-Brabant                  | 55         | 56         | 58         | 18       |

| Respons over COROP-gebieden en leeftijd | 18-34 jaar | 35-54 jaar | 55-75 jaar | 75+ jaar |
|---|------------|------------|------------|----------|
| Agglomeratie Haarlem                    | 13         | 18         | 18         | 7        |
| Alkmaar en omgeving                     | 14         | 19         | 19         | 6        |
| Groot-Amsterdam                         | 116        | 104        | 88         | 23       |
| Het Gooi en Vechtstreek                 | 13         | 21         | 19         | 7        |
| IJmond                                  | 12         | 14         | 15         | 4        |
| Kop van Noord-Holland                   | 22         | 27         | 30         | 9        |
| Zaanstreek                              | 11         | 13         | 12         | 3        |
| Noord-Overijssel                        | 25         | 28         | 25         | 8        |
| Twente                                  | 41         | 44         | 46         | 14       |
| Zuidwest-Overijssel                     | 10         | 11         | 12         | 3        |
| Utrecht                                 | 96         | 100        | 89         | 27       |
| Overig Zeeland                          | 16         | 21         | 23         | 8        |
| Zeeuws-Vlaanderen                       | 6          | 8          | 9          | 3        |
| Agglomeratie Leiden en Bollenstreek     | 30         | 31         | 31         | 10       |
| Agglomeratie 's-Gravenhage              | 63         | 70         | 57         | 18       |
| Delft en Westland                       | 19         | 15         | 15         | 4        |
| Groot-Rijnmond                          | 103        | 107        | 99         | 31       |
| Oost-Zuid-Holland                       | 22         | 24         | 25         | 8        |
| Zuidoost-Zuid-Holland                   | 24         | 26         | 26         | 9        |

#### Respons over opleidingsniveau

|            |      |     |
|------------|------|-----|
| Laag       | 1382 | 34% |
| Middelbaar | 1747 | 43% |
| Hoog       | 915  | 22% |
| Onbekend   | 42   | 1%  |

#### Betrouwbaarheid en representativiteit

Met het aantal respondenten van 4.086 kunnen uitspraken worden gedaan over de populatie met een betrouwbaarheidsniveau van 95% en een foutmarge van 1,53%. Het betrouwbaarheidsniveau en de foutmarge van de resultaten worden bepaald door de steekproefgrootte. Hoe groter de steekproef, hoe betrouwbaarder en/of nauwkeuriger de uitkomsten kunnen worden gegeneraliseerd naar de populatie.

Het betrouwbaarheidsniveau is gedefinieerd als 1 (100%) minus het significantieniveau. Het is gangbaar uit te gaan van een significantieniveau van 5%. Dan is er sprake van een betrouwbaarheidsniveau van 95%. Dat wil zeggen dat, als het onderzoek op dezelfde wijze en onder dezelfde omstandigheden zou worden herhaald, de uitkomsten in 95% van de gevallen hetzelfde beeld zouden geven. De nauwkeurigheid (uitgedrukt in foutmarge) geeft het gebied van waarden aan waarbinnen de werkelijke waarde in de populatie ligt. Met andere woorden: hoeveel wijken de resultaten uit de steekproef maximaal af van de resultaten als de gehele populatie zou antwoorden? Een foutmarge van 1,53% betekent dat de werkelijke waarde van de totale populatie maximaal 1,53% hoger of lager kan liggen dan de waarde van de steekproef. Concreet: indien een onderzoeksuitkomst van de steekproef aangeeft dat 50% van de respondenten een bepaald thema belangrijk vindt, dan ligt dit percentage

in werkelijkheid maximaal 1,53% boven of 1,53% onder deze 50%, ofwel tussen de 48,47% en 51,53%. Een foutmarge van maximaal 5% is gangbaar en algemeen geaccepteerd bij (statistisch) kwantitatief onderzoek.

Naast betrouwbaarheid is de representativiteit van de steekproef van belang. Omdat de uitnodigingen voor deelname in batches en gestratificeerd zijn verstuurd, zijn de resultaten representatief over de kenmerken COROP-gebied en leeftijdsgroep per COROP-gebied. De respons is ook voor opleidingsniveau representatief met de landelijke verdeling hoogst behaald onderwijsniveau.

### Overige achtergrondkenmerken

Er is een aantal extra achtergrondvragen gesteld aan de respondenten van het panelonderzoek. Daarin is gevraagd naar geslacht, hoe men tegenover de EU staat, afkomst, bezigheid in het dagelijks leven, en op welke politieke partij men zou stemmen als er nu verkiezingen zouden zijn.

Van de respondenten is 49% man, 50% vrouw en 1% geeft liever geen antwoord op deze vraag.

Van de respondenten vindt 51% het een goede zaak dat Nederland lid is van de EU, 13% vindt het een slechte zaak en 36% staat er neutraal tegenover of heeft geen mening.

Van de respondenten is 95% in Nederland geboren. Van 89% van de respondenten zijn beide ouders in Nederland geboren. Van 5% zijn beide ouders in het buitenland geboren.

### Huidige politieke voorkeur van respondenten

| Partij                | %   |
|-----------------------|-----|
| VVD                   | 14% |
| PVV                   | 13% |
| SP                    | 8%  |
| D66                   | 6%  |
| CDA                   | 6%  |
| PvdA                  | 6%  |
| Partij voor de Dieren | 4%  |
| GroenLinks            | 4%  |
| ChristenUnie          | 3%  |
| JA21                  | 3%  |
| BoerBurgerBeweging    | 2%  |
| Forum voor Democratie | 2%  |
| SGP                   | 2%  |
| Volt                  | 2%  |
| DENK                  | 1%  |
| Groep Van Haga        | 1%  |
| BIJ1                  | 1%  |
| Fractie Den Haan      | 0%  |
| Anders                | 2%  |
| Blanco                | 3%  |
| Zeg ik liever niet    | 13% |
| Ik ga niet stemmen    | 5%  |

## Wat doe je momenteel voornamelijk in het dagelijkse leven?

| Bezigheid              | %   |
|------------------------|-----|
| Scholier/student       | 6%  |
| Parttime werkend       | 16% |
| Fulltime werkend       | 31% |
| Zelfstandig ondernemer | 3%  |
| Huisvrouw of huisman   | 5%  |
| Werkzoekend            | 2%  |
| Vrijwilliger           | 2%  |
| Arbeidsongeschikt      | 6%  |
| Gepensioneerd          | 27% |
| Anders                 | 1%  |
| Zeg ik liever niet     | 1%  |

## Vragenlijst

De vragenlijst en dit rapport zijn, in opdracht van het ministerie van Buitenlandse Zaken, opgesteld door een onafhankelijke externe organisatie. De vragenlijst is modulair opgebouwd en bevat de volgende vraagblokken, in lijn met de thema's die zijn bepaald voor de Conferentie over de toekomst van Europa:

- Belangrijke thema's en de rol van Europa
- Klimaatverandering en milieu
- Gezondheid
- Economie en banen
- Rol van de Europese Unie in de wereld

- Veiligheid en rechtsstaat
- De online wereld
- Europese democratie
- Migratie en vluchtelingen
- Onderwijs/Cultuur/Jongeren/Sport

Bij het ontwikkelen van de vragenlijst is veel aandacht besteed aan de kwaliteit, betrouwbaarheid en validiteit van de vraagstelling. Zo is er gestreefd naar een neutrale, niet-sturende formulering van vragen, stellingen en dilemma's. Daarnaast is op de vragen een controle uitgevoerd op begrijpelijke taal (B1-taalniveau).

De vragenlijst is via kwalitatief onderzoek getest in een face-to-face setting met proefrespondenten die behoren tot de doelgroep. Op deze manier is onderzocht hoe de vraagstellingen overkomen op verschillende typen respondenten. Indien een vraagstelling cognitief te belastend (te complex) bleek, is deze aangepast.

## Analysemethoden

In dit onderzoek is gebruik gemaakt van twee analysemethoden:

### *Univariate analyses*

Beschrijvende statistieken worden gebruikt om variabelen uit een onderzoek te beschrijven. Binnen dit onderzoek is gebruik gemaakt van frequenties en gemiddelden.

### *Bivariate analyses*

In bivariate analyses wordt de relatie tussen twee variabelen bekeken, in dit geval de relatie tussen het belang van de verschillende thema's en of de EU hier al dan niet mee aan de slag moet en het achtergrondkenmerk

leeftijd. Met behulp van significantietoetsing is onderzocht of verschillende leeftijdsgroepen een ander belang hechten aan een thema en of de meningen verschillen in hoeverre de thema's onderwerpen zijn waar de EU mee aan de slag moet.

### Verslaglegging en volledigheid

In dit rapport zijn de uitkomsten verwerkt van alle vragen die aan de respondenten van het onderzoekspanel gesteld zijn. Bij sommige vragen is de respondent in de gelegenheid gesteld om 'open' (dat wil zeggen niet vooraf gecategoriseerde) antwoorden te geven. De open antwoorden zijn achteraf gecategoriseerd en in de publicatie opgenomen. Ideeën die respondenten in de open opmerkingen hebben gedeeld zijn benut als input voor de verschillende themadialogen in het vervolgtraject van de burgerdialoog Kijk op Europa.

## 2. Verdiepende online themadialogen

In acht online themadialogen zijn de thema's uitgediept die centraal staan in de Conferentie over de toekomst van Europa. Deze dialogen waren bedoeld om te achterhalen waarom mensen iets vinden en welke motieven en gevoelens hieronder liggen. Welke zorgen leven er en welke kansen ziet men? In de dialoogsessies kregen deelnemers ook ruimte om suggesties en ideeën aan te dragen over de thema's. Daarnaast konden zij thema's ter sprake brengen die niet onderdeel uitmaken van de Conferentie, maar voor hen wel belangrijk zijn.

De themadialogen vonden plaats op 12 en 14 oktober en op 9 en 11 november 2021. In oktober zijn vier online themadialogen georganiseerd over de thema's binnen het cluster Economie en Democratie. In

november zijn vier online themadialogen georganiseerd over de thema's binnen het cluster Klimaat en EU in de wereld. Aan een dialoogsessie deden gemiddeld 29 mensen mee (231 in totaal). De deelnemers zijn geworven onder de panelleden (zie 1) en via social media.

## 3. Dialogen met specifieke groepen

Van bepaalde groepen Nederlanders is bekend dat ze minder gewend zijn deel te nemen aan (online) onderzoeken en panels. Voor een representatief beeld van 'de stem van Nederland' was het belangrijk dat ook zij hun ideeën en meningen konden geven. Daarom hebben we voor Kijk op Europa ook een aantal dialogen georganiseerd op locatie. De meningen en ideeën die we daarmee hebben opgehaald, zijn gebruikt om de aanbevelingen (mede) op te baseren.

### Doelgroepen

Moeilijk bereikbare doelgroepen zijn niet eenduidig te definiëren.

Uit onderzoek en ervaring weten we dat Nederlanders met een **niet-westerse achtergrond** beduidend minder vaak uit zichzelf aan enquêtes en discussies meedoen. Omdat het om een grote groep gaat (14% van de Nederlanders), is deze groep geselecteerd om deel te nemen aan de dialogen voor Kijk op Europa. Dezelfde afwegingen zijn gemaakt voor **laaggeletterden**. Ook dit is een grote groep (2,5 miljoen Nederlanders), die deels overlapt met de groep migranten (39%). Tot slot is een dialoog gevoerd met een groep die je weinig terugziet in enquêtes en discussies, **kritisch zijn over Europa, maar er beroepshalve wel veel mee te maken hebben**. Er is in dit kader gesproken met ondernemers in de agrarische sector.



Bovengenoemde groepen zijn benaderd via organisaties die hen vertegenwoordigen of waarvan zij lid kunnen zijn, zoals migranten-organisaties, belangenverenigingen en beroepsorganisaties. We hebben 8 dialogen georganiseerd, waarbij de thema's per dialoog enigszins willekeurig gekozen zijn. Bij die keuzes hebben we ons deels laten leiden door thema's waar groepen zich betrokken bij voelen, wat genoemde organisaties hielp om hun achterban te mobiliseren. Ook speelden praktische zaken als beschikbaarheid qua data en locatie een rol.

Met leden van onderstaande organisaties zijn dialogen op locatie gevoerd:

- Stichting Hakder, Alevitische gemeenschap, Schiedam
- Stichting Asha, Hindoestaanse gemeenschap, Utrecht (2 dialoogsessies)
- Piëzo, sociaal-maatschappelijke organisatie, Zoetermeer
- Taal doet Meer, organisatie die zich richt op laaggeletterden, Utrecht
- BoerenNatuur, vereniging van agrarische collectieven
- Marokkanen Dialoog Overvecht, Marokkaanse gemeenschap, Utrecht
- Femmes for Freedom, belangenorganisatie voor vrouwen met een migratieachtergrond, Den Haag

Aan deze dialoogbijeenkomsten namen in totaal 110 mensen deel.

#### 4. Dialogen met jongeren

Jongeren vormen een prioritaire doelgroep van de Conferentie over de toekomst van Europa. Om hun deelname aan de burgerdialoog Kijk op Europa actief te stimuleren, en de meningen en ideeën van deze groep extra te kunnen laten tellen, zijn specifiek voor jongeren zes fysieke dialoogbijeenkomsten georganiseerd.

De bijeenkomsten vonden plaats bij de volgende instellingen:

- Studievereniging Geschiedenis, Universiteit Leiden
- Dr. Knippenbergcollege, middelbaar onderwijs, Helmond
- Coalitie-Y, jongerenplatform SER (Sociaal-Economische Raad)
- Graafschap College, mbo, Doetinchem
- CSG Jan Arentsz, technasium middelbaar onderwijs, Alkmaar
- Nationale Jeugdraad (bijeenkomst vond plaats op externe locatie)

Aan de dialoogbijeenkomsten namen in totaal 110 jongeren deel.

#### 5. Online open onderzoek: Vragenlijst en 'Swipen naar de toekomst'

De vragenlijst voor het panelonderzoek is ook opengesteld voor alle Nederlanders, onder wie ook Nederlanders die woonachtig zijn in het buitenland. Deze vragenlijst stond open van 1 september 2021 tot en met 14 november 2021. Daarnaast kon elke Nederlander in diezelfde periode meedoen aan 'Swipen naar de toekomst', een online tool met 20 stellingen.



### Respons en toepassing

In totaal hebben 1.967 respondenten de vragenlijst ingevuld en 6.968 respondenten de swipe-tool volledig doorlopen. Zowel de vragenlijst als de swipe-tool stond voor iedereen open: er zaten op voorhand geen voorwaarden of selectiecriteria aan deelname. Vragen in de vragenlijst konden worden overgeslagen (er waren geen verplichte vragen) om zo de respons te maximaliseren. Deelnemers hebben daar veel vaker ‘Zeg ik liever niet’ ingevuld dan in het representatieve panelonderzoek.

De achtergrondkenmerken van de deelnemers aan de open vragenlijst en swipe-tool, wijken op een aantal punten af van de deelnemers aan het representatieve panelonderzoek. De uitkomsten van de open vragenlijst en swipe-tool zijn, in tegenstelling tot het panelonderzoek, niet representatief. De uitkomsten van het online open onderzoek zijn gebruikt als aanvulling op het panelonderzoek. Ze geven waardevol inzicht in de diversiteit aan meningen, ideeën en zorgen van Nederlanders.

De resultaten van de open tools zijn verwerkt in twee rapporten en gepubliceerd op [www.kijkopeuropa.nl/resultaten](http://www.kijkopeuropa.nl/resultaten). In verband met de vereiste representativiteit zijn de resultaten van het online open onderzoek in beperkte mate meegenomen in dit eindrapport.

De verbeteruggesties die zijn genoemd in de vrije invulvelden, zijn gebruikt in het onderdeel ‘Discussies en ideeën online en op locatie’. De swipe-tool is gebruikt om inzicht te krijgen in enkele sentimenten die leven in Nederland.

### Toegepaste gesprekstechnieken

In de online themadialogen, de dialogen met specifieke groepen en de dialogen met jongeren is gebruik gemaakt van de zogeheten ‘socratische’ gespreksmethode. Deze methode wordt sinds jaar en dag gebruikt bij de Dag van de Dialoog, waarbij verspreid over Nederland mensen met elkaar in gesprek gaan over onderwerpen die hen aangaan. Bij de socratische gespreksmethode neemt de gespreksleider de volgende uitgangspunten in acht:

- Laat de ander zijn/haar verhaal vertellen
- Zet daar niet gelijk een verhaal tegenover
- Behandel elkaar met respect
- Spreek vanuit jezelf (‘ik vind’ in plaats van ‘men zegt’)
- Vraag toelichting als er alleen algemeenheden op tafel komen
- Stel oordelen uit en onderzoek ze
- Sta stiltes toe als mensen even willen nadenken

In de dialogen is gebruik gemaakt van het ritme: divergentie – convergentie – divergentie. Het uitgangspunt hierbij is dat je eerst moet divergeren (individuele gevoelens en meningen direct een plek geven), voordat je kan convergeren (een gesprek voeren over mogelijke richtingen) en tot slot weer kan divergeren (bijvoorbeeld het verzamelen van individuele aanbevelingen). De ervaring en theorie leren dat dit ritme zorgt voor een optimaal verloop van de dialoog.

Alle dialogen zijn geleid door professionele facilitators.



## ONZE KIJK OP EUROPA

Dit is een uitgave van het  
ministerie van Buitenlandse Zaken

[www.kijkopeuropa.nl](http://www.kijkopeuropa.nl)